

1 november 1914

Bezoek aan België.

Er is onlangs in de pers een waarschuwing opgenomen, dat wielrijders en automobilisten, die voor hun genoegen naar België gaan, zich aan moeilijkheden vanwege de Duitse autoriteiten blootstellen. Verschillende personen schijnen daarmee geen rekening te houden, en er worden, blijkens een dagbladbericht, zelfs automobieltochten naar België georganiseerd.

Nogmaals wordt er nu de aandacht op gevestigd, dat zij, die in strijd met het desbetreffende verbod der Duitse autoriteiten handelen, dat geheel op eigen verantwoordelijkheid doen, en dat het voor de vertegenwoordiger der Nederlandse regering te Brussel in zodanige gevallen zeer moeilijk zou zijn, hen te beschermen.

Intussen laat de regering op de juiste plaats inlichtingen inwinnen, hoe zij, die werkelijk voor hun zaken België wensen te bezoeken, zich zekerheid kunnen verschaffen, geen moeilijkheden te zullen ondervinden.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 21 oktober.

De arme stumpers, die wij , op moreel gebied zijn en blijven, gehoorzamen weer maar eens aan de aantrekkingskracht van het wrede. Gelijk wij bij voorkeur sensatieromans lezen, en wie, zelfs onder de deskundige literatoren, zou durven zweren dat zij hem niet nu en dan weldadige verpozing zijn van werkelijk schone literatuur ... die weleens vervelend is? - gelijk bij het publiek het melodrama het wint op de tragedie - de dramatische literatuur van

de dag bouwt nog steeds meer op brutale verwickeling, op het spitsen van een hysterische nieuwsgierigheid, op het spitsen van een hysterische nieuwsgierigheid, dan op het logische verloop van een actie, die haar kracht ontleent aan de diepere drijfveer van haar onontkoombaarheid. Gelijk Pindaros, die de vuistvechters bezong en Maeterlinck, die de worstelaars verheerlijkte, en aldus bevinden wij ons ineens in goed gezelschap. Gelijk ons instinct het ons van kindsbeen af leert alle vliegen van haar vlerken te beroven, en de meikevers hun benen te verbrijzelen, om ze vlugger te leren lopen, zo vinden wij, Brusselaars, een nieuwe gelegenheid tot beschouwen, van wat wij niet meer durven te doen, tot bewonderen, haast, van wat wij, beschaafde mensen, die bang zijn voor de politie, onvermijdelijk zouden uitrichten, indien wij er machtiging tot kregen van wie ons straffeloosheid verzekeren kon.

Dit alles is, geloof mij, nauwelijks paradoxaal. De uiting in lelijkheid van het ongewone is, zelfs voor zeer ontwikkelden, nog steeds aantrekkelijker dan de uiting ervan in het schone. Ongewoonheid betekent: gebrek aan evenwicht. En schoonheid betekent; gebrek aan evenwicht. En schoonheid is evenwicht. Maar het is juist het verbreken van het evenwicht, dat de aandacht prikkelt, de belangstelling wekt en wakker houdt.

Dit alles, omdat er nu weer trams zijn naar Vilvoorde. Die waren van twintig augustus af opgesloten gebleven in hun "bewaarplaats", gelijk dat in Brussels Vlaams heet. Nu mogen ze, sedert zondag, weer rijden. En het publiek herinnert zich ineens dat men, wel vier weken lang, boven Vilvoorde gevochten heeft, en nu wil het zien, met eigen ogen zien, wat er aan lelijks geworden is van een zeer schone streek, onder de rijkste van Brabant, zo weelderig, dat niemand minder dan Peter Paulus Rubens, die verstand had van

weelde, er zijn zomerverblijf liet bouwen en het hoofdmotief van zijn mooiste landschappen aantrof.

Duizenden en duizenden Brusselaars zijn dezer dagen naar Vilvoorde gereden, om vandaar verder over het slagveld te gaan wandelen. Het spreekt vanzelf, dat ik hun voorbeeld gevolgd heb. En zo is gisteren een der armzaligste dagen van mijn leven geworden.

De trams bomvol natuurlijk. Mijn reismakker en ik zijn gedwongen, tot voorbij het zuiderstation te lopen, om op het achterbalkon van een wagen der lijn Vorst-Vilvoorde een staanplaats te vinden, tussen mannen en vrouwen die, rijkelijk beladen met mondvoorraad - te Vilvoorde is tegen geen goud zelfs maar een halve boterham te bekomen -, de tijd korten met de gekruide kwinklagen, waarin zij gewoon zijn hun geestelijke armoede te kleden.

Die geestelijke armoede komt mij vandaag bijzonder diep voor. Die indruk dank ik waarschijnlijk aan het feit, dat het regent, en dat ik, beklemd tussen een vermoedelijke spekslager en een dito vroedvrouw, die onder de oorlog qua corpulentie blijkbaar weinig geleden hebben, in mijn dikke winterjas erg sta te transpireren. Hetgeen steeds bij mij tot mathematisch stipt gevolg heeft, dat ik uit mijn humeur raak.

Alsof wij nog niet talrijk genoeg waren, krijgen wij te Schaarbeek nog een paar rijtuigen bij te slepen. Het wordt er niet gezelliger op. En gelijk wij nu langs de spoorweg rijden, voorbij de trieste, armzalige vlakten bouwgrond, zwart van kolenstof, vol bochels en kuilen, waar, door een soort inktbrei, in hun zware schoenen de Duitse soldaten manoeuvreren, komt, bij de brutale

voorstadsmisère, een gevoel van morele ontreddeering over mij, waar het fleurige gesprek van mijn medereizigers mij niet aan vermag te onttrekken.

Over Haren, waar twee meelfabrieken in volle werking, puffen en snorren, de ene voor het werk der Volkssoep, de andere ten behoeve van "Den Duits", ontkomen wij aan het desolate landschap. Over de brede laan met haar naakte najaarsboompjes, tuffen ons toeterend en proestend de Duitse auto's voorbij, de officieren onder de motregen gewikkeld in hun lichtgrijze cape. Wat verder is het de Duitse veldbakkerij die enige afleiding gaat bieden: tussen honderd tenten in, de troggen, waar de deeg gekneet wordt en, ordentelijk in één rij, de ovens, op hun vier wielen en met hun hoge schouw, met kleine locomotieven van een voorhistorisch model. De soldaatjes reppen zich. Het is, heet het, het laatste brood dat zij hier zullen bakken. Vanavond reeds zullen zij voor een andere bestemming afreizen, in andere oorden gaan vertoeven. Hoe prachtig, hoe ontzagwekkend praktisch is dat gedeelte van het Duitse leger ingericht.

Vilvoorde. Na een uur rijden, recht op onze voeten, stappen wij met gebroken rug uit. Het beminnelijke stadje, dat aan de burgerlijke gemoedelijkheid van gebouwen uit de jaren vijftig de breed aangelegde gratie van moderne parken en wandelingen paart, komt mij, onder de grauwe loomte van de lucht, verlaten en als ziek voor. Atmosfeer van het huis, waar een dode ligt. Vele, vele huizen gesloten. Andere, waar Duitse soldaten in en uit gaan, volkomen thuis. De inkwartiering is hier algemeen geweest. Was de overheid ook streng, de troepen hebben zich zonder baldadigheid gedragen. Alleen de huizen, waarvan de bewoners op de vlucht waren gegaan, hebben zij geheel ingenomen.

Een hartelijk maal in een gastvrij huis knapt ons op, verhoogt de stemming. Een half uur later zijn wij op weg naar het slagveld.

De meeste Brusselaars, die komen kijken, lopen ineens naar Eppegem, één der dorpen die onder het gevecht het meest hebben geleden. Zo krijgen zij een haast volledig uitgebrand gehucht te zien, zonder meer (al is het toch al genoeg om ervan te gruwen). Er is echter meer en beters te overschouwen, al vergt het goede benen. Een vriendelijke Vilvoordenaar, die de streek goed kent en dag aan dag de slag heeft kunnen volgen, wijst ons de weg. En zo krijgen wij een blik over het oorlogsterrein, veel duidelijker dan dat het op een kaartje getekend zou staan. En dat zouden de wandelaars naar Eppegem alleen ontberen.

Het regent maar. Onder de vervelende paraplu, de zware schoenen in de dikke, glibberige kleigrond, die een wel voordelige, maar thans minder aangename dunk geeft van de rijkdom der bodem, gaan wij eerst naar Houtem toe, voorbij de tuinbouwschool, die de staat te Vilvoorde bezit, en tot waar de Belgische troepen, die het stadje weer zouden innemen, konden naderen.

In Brussel heette het dat Houtem totaal platgebrand was. Men had hetzelfde verteld van Grimbergen, ge weet in hoeverre het bleek waar te zijn. En zekere avond had men ons te Laken de brand van Vilvoorde getoond. Heel in de verte meenden sommigen de hemel van de weerglans der vlammen roodgekleurd te zien. Ik zelf zag niets, wat ik toen toeschreef aan mijn myopie. Vandaag mocht mij blijken, dat mijn bijziendheid mij niet bedroeg: Vilvoorde is geheel onbeschadigd.

Houtem nu kwam er niet zo goed van af. Al kan geen sprake zijn, in de verste verte niet, van algehele verwoesting. Wij ontmoeten wel

een paar kleine hofsteden, waar de bekende naftabommen hun werk verricht hebben. Ze zijn zo goed als vernield, en de Duitsers hebben deuren en luiken meegenomen om er hun loopgraven mee te maken. En toch zijn die kleine hoeven weer bewoond. De arme boertjes zijn teruggekomen met het beddengoed en het paar meubeltjes, dat ze bij de vlucht hadden kunnen redden. Zij hebben zich, berustend en gedwee, ingericht zo goed dit ging. Dezen, die hun huizen niet mochten terugvinden, zijn gaan wonen bij de buurman, die nog een dak had waaronder hij kon slapen. Zo hokken tot vier gezinnen samen tussen vier gehavende muren. Pracht van de tucht, die de landbouwers bindt aan de grond, de aardappels stonden nog op het veld, en die moesten uitgedaan, daarna moest gemest, geploegd, geëgd. Het veld moet zijn gerief hebben. Zij beseffen dat hun bestaan geen andere reden heeft. En, terwijl de Duitser nog in de streek was, zijn zij teruggekeerd, en zij werken, hun voeten in hun aarde, heel hun lijf naar hun aarde gebogen. Zij hadden prachtige Brabantse paarden, die men natuurlijk heeft opgeëist; nu zijn het een paar oude vigilanteknolletjes met dikke logge kop, met reumatiekknieën en op de heupen afgesleten huid, die sukkelend de ploeg trekken. Maar de boer mort niet. Volgend jaar moet hier het koren wuiven...

De kuip van Houtem, het eigenlijke dorp, heeft veel geleden. Klooster der nonnekes, school, pastorie, een paar grote hoeven, de kerk zelf, zijn lelijk gehavend. Maar ook de pastoor is terug. Op de kerk staat geen toren meer, maar er wordt weer mis gedaan. Na de verbijsterende crisis, herneemt het gewone leven in zoete deemoed.

Te Houtem zien wij de eerste loopgraven. Belgische, gericht naar Mechelen toe en naar Leuven van waar men dacht dat de vijand aanrukken zou. Dit is de uiterste oostergrens van het slagveld. Het

vlakbij gelegen Peutie bleef ongedeerd. En onmiddellijk bemerkte men, dat die loopgraven toch wel wat al te duidelijk zichtbaar zijn. Verder zijn het manshoge kazematten, die de Belgische troepen hebben opgetrokken. Misschien uitnemende verdedigingswerken, maar die men, in een vlakke streek als deze, waar haast geen bomen de gezichtseinder breken, zeker wel op drie kilometer afstand zien kan ...

Wij doen onze hoed af voor de eerste graven die wij zo talrijk ontmoeten zouden. Hier liggen zeven Belgische soldaten, wat verder een Belgisch majoor. Een kruisje gemaakt van boomtakken. Daarop de politiemuts van de gesneuvelde. Wat bloemen ... Dicht daarbij hebben de Duitsers één onzer soldaten begraven. Op het kruis hebben zij geschreven: een Belgier. Om de armen van het kruis hangt, met van aan het midden wapperende mouwen, de jas van het soldaatje; op de grond staat zijn ransel. Men heeft zijn graf afgezet met buksstruikjes. Het lijkt wel een vogelschrik, om roofvogels te verdrijven ...

De vijand kwam niet langs het noordoosten, hij kwam uit het zuiden. De Belgen werden verdreven, verzetten hun verdedigingswerken. En nu zien wij Duitse loopgraven: een lichte, begraasde, nauwelijks zichtbare, geleidelijke heffing van de bodem; maar aan de achterzijde een gracht van ruim twee meter diep, met een hogere trede van waar men kon schieten. Onder de grond zijn verder kamertjes aangericht, waarin stro tot een bed gespreid is. Behalve dat zij niet dan van dichtbij merkbaar zijn, geven deze loopgraven een indruk van degelijk "comfort".

Onze weg loopt nu naar Elewijt. Langs de baan is huis aan huis platgebrand, tot bij een herberg waar een witte vlag uitsteekt. Verder is alles zo goed als ongedeerd. In de bitter geurende

puinhopen wroeten askleurige wezens, de vorige bewoners die de overblijfsels van hun have samen zoeken.

Aldoor maar nieuwe loopgraven, die offensief en defensief tekenen. Talrijker en talrijker nu, de tumuli, hoofdzakelijk van Duitse officieren. De gewone soldaten, hier in groten getale gevallen, zal men blijkbaar zo maar in de grond hebben gestopt. Daar zal de ploeg ons later van vertellen.

Van Elewijt-dorp schiet niet veel over. De kerk bestaat uit nog een paar muren, met een stompje toren. De schade is groter dan te Houtem. Op de weg naar Eppegem, staat het huis van een dokter. Daar is een enorm, perfect rond gat in geschoten, terwijl het dak geheel ongeschonden bleef. Men vertelt dat aldaar een paar Duitse hogere officieren gehuisvest waren. De Belgen kwamen het te vernemen, en schoten een houwitser dwars door het huis. Van de officieren bleef natuurlijk niet veel over. Eén enkele, die met de dokter toevallig in de kelder zat, bleef ongedeerd.

Naar het Rubens-steen nu, ruggensteun van het gevecht. In de ellendige regen verliest de laan, die er heen voert, niets van haar grootsheid. Al de bomen zijn behouden. In de zoelheid van de lucht hangen, onder het gewicht van het water, de gouden najaarstakken. Ziet men naar de aarde weer, dan merkt men, onder de kalme majesteit dezer bladergewelven, hoe verbitterd hier de strijd moet zijn geweest. De verschansingen zijn dichter, lopen over een grotere afstand, en helaas, ook de graven zijn er talrijker ... Aan de ingang van het slot staat een kleine herberg, een soort hoveniershuisje, okergeel onder het hoge, zeventiende eeuwse leien dak. Dat herbergje heet "In Rubens penseel". Volgens de legende moet Rubens hier hebben verbleven, voor hij het steen betrok dat hij aldaar liet optrekken en dat tot decor zou dienen voor

zijn heerlijke “Liefdestuin”. Hier nu verbleef een Duitse majoor met een vijftigtal mannen. De zoon van de eigenaar vertelde het aan de Belgen. Het huisje werd omsingeld, al de Duitsers, majoor inbegrepen, gedood. Men kan hun graven zien in de tuin van het huisje.

Het kasteel zelf van Rubens, onlangs hersteld door de nieuwe eigenaar ervan, senator de Becker-Remy, heeft zo goed als niet geleden. Alleen de gratievolle Franse tuin die er toegang toe geeft is in zijn grasvelden vernield, terwijl verder in het park, het somptueuze en weemoedige park, slechts enige bomen zijn geveld, en men zowat overal uit takken en plankjes afdakjes heeft gebouwd, vermoedelijk om er de auto’s te bergen, wiens spoor men door de lanen nog heel goed volgen kan. Onder die afdakjes liggen talloze wijnflessen en hopen vuil. Een werkvrouw van het kasteel grabbelt er met haar hakige vingers door. Ze drenst: “Ze hebben mijn kruislievenheer meegenomen. Zie, hier is het voetstuk waar hij op stond. Ik heb het hier teruggevonden. Maar het kruisbeeld niet” ... Aan de ingang van het steen een aanwijzend plankje, waarop een vinger “Zur Latrine” gericht staat. Wat verder ligt een Oberleutnant begraven.

In het kasteel is men ijverig aan de schoonmaak. Er werd, zoals ik zegde weinig schade aangericht. Een paar houten borstbeelden zijn van de grote trap weggenomen, ik weet niet door wie.

We lopen door de rijke, nobele zalen. Op één plaatsje slechts de sporen van geschut: een geweerkogel heeft een gaatje gemaakt in een vensterruit, en is aangevlogen op een schoorsteenmantel, waar een witmarmeren ornament is beschadigd. Maar de aanwezigheid van de Duitsers merkt men er aan andere tekens: een opschrift wijst erop, dat de “Kasseverwaltung” zich op de eerste etage bevindt, in

de zaal waar de eigenaar zijn eigen brandkas in een geheim kamertje verborg, dat blijkbaar gauw gevonden werd. Op de muur van die zaal staat met prachtige stiptheid de ligging en gesteltenis van het slagveld getekend ...

Met dat al heerst hier een onzeglijke verlatenheid. Ik denk eraan, dat hier eens een warme liefde heeft gewoond. Het moest hier warm van liefde zijn, toen Rubens er zijn innigste, zijn meest offervaardige, zijn rijkste en rijpste, zijn niet egoïstisch triomfantelijke: zijn onderworpen dankbare liefde van man op leeftijd offerde als een stille maar bestendige vlam aan het mooie, misschien wel grillige jonge meisje van achttien jaar, dat zijn tweede gemalin was geworden. In deze, van zijn liefde bezielde zaal, die nu zo armzalig leeg is, zal hij door dit raam gekeken hebben, zoals ik nu doe. Deze partij platanen was geel en purper, als nu. Uit een verre vijver zal, als nu, een reiger met lome vlerken opgestegen zijn. November naderde: er lag een eik in de haard te branden. Hij, Rubens, was weemoedig gelukkig. Als nu woedde de oorlog over de helft van Europa: in Spanje, in Italië, in de Nederlanden, in Duitsland ...

Door het weidse park heen, naar de steenweg op Eppegem. Hier zijn al de bomen weggezaagd. Loopgraven aan beide zijden van de steenweg. De weiden belegd met prikkeldraad, kilometers ver. Hier heeft het laatste gevecht plaats gehad, het beslissende. Hier, en te Verbrande Brug, en te Beigem, naar Grimbergen toe, over een lijn van een kleine twintig kilometer, naar ik bereken. Wij lopen, naast de straatstenen, over nieuw omgedolven aarde, waar grint over gestrooid is geworden: misschien het graf van ik weet niet hoeveel soldaten.

Te Epegem zien wij het afschuwelijke. De kerk, een architectonisch geveltje, geheel leeg gebrand. Daar, waar de toren stond, alleen nog de logge klokken die in de aarde gezonken zijn. Aan beiden zijden witstenen pijlers, waarvan twee de rille, sierlijk buigende lijn van een ogief nog dragen.

Van het dorp blijft zo goed als niets over. Op sommige huizen heeft het schroot merken gelaten als de ziekte op het gelaat van een pokdalige. De kogels zijn afgeketst op de kalkmuur, waar zij donkere putjes in nagelaten hebben. Terwijl wij met een gewrongen hart rondlopen, zien wij vlammen boven een huis uitwapperen, en een rookpluim, onder de bedompte, dikke regenlucht neergedrukt, zich in roetige dichtheid buigen. Een huis dat de Duitsers daareven in brand hebben gestoken, de enen zeggen omdat aldaar geschoten werd, de anderen omdat men er, tegen verbod in, duiven op het dak had gezien.

Maar hier is het geen sombere desolaatheid. Hier loopt heel Brussel rond. Allerlei voertuigen hebben de reizigers aangebracht, als naar een monsterachtige picnic. Langs de weg staan kramen opgesteld, waar men bier verkoopt. Daar is wel niemand, die enige vreugde zou durven laten blijken voor de dankbaar aanvaarde gelegenheid van een geboden uitstapje. Maar er zijn er die met zelfvoldaanheid bekennen, nu reeds driemaal gekomen te zijn, en dat het schouwspel ze nog lang niet verveelt ...

Terugtocht naar Vilvoorde. Het regent nog altijd. De regen is nu echter verdeeld over duizenden, die eveneens terug naar Brussel moeten. Het vermindert mijn wrevel allesbehalve ... We lopen over de glibberige grond, waar we telkens moeten uitwijken voor Duitse auto's en Belgische karretjes. Wij hebben vijf uur lopen in onze

benen. Te Vilvoorde wacht mij, gelukkig in hetzelfde vriendelijke huis, een kop koffie en een schat van heerlijke peren.

Nu weer op de tram naar Brussel, onder hetzelfde gedrang als vanochtend. Ik mag weer in de stemming verkeren van een sardien in haar blikje, zonder echter de olie die alle wrijving zachter maakt ... Als wij, in het donder, de veldbakkerij der Duitsers voorbij rijden, merken wij dat ze opgebroken en weggevoerd wordt.

En als ik thuis kom, doornat, de benen moe van de klei die mijn schoenen in een dichte gietvorm heeft gevat, geniet ik de warmte wel van de blozende kachel en van een welkom avondmaal. Maar ik kan het beeld niet verdrijven van wat ik die dag heb gezien. En 's nachts droom ik ervan.

De Antwerpse kwajongens zijn terug!

Onze correspondent te Antwerpen schrijft op 30 dezer:

Al van de eerste dag na de Duitse bezetting, dus op zaterdag 9 oktober, had ik er één in de gaten. Het was aan het Willem Ogierpleintje, vlak tegenover het Steen aan de Scheldeoever. Daar lagen, zo men weet, een massa militaire kledingstukken, daar inderhaast neergegooid door onze krijgslieden op de aftocht naar de overzijde der rivier. Uw bijzondere verslaggever heeft u over dat schouwspel toen wel een en ander geschreven. Het heugt me nog, hoe een Duits officier, die erbij stond, schamper tegen een van zijn collega's zegde: "Das ist die Belgische Armee". Het was een innig treurig gezicht, en wij voelden er de diepe nood onzer arme jongens te scherper om. Maar wie dat niet scheen gewaar te worden was een Sinjoortje van een duim hoog, die, zonder een spoor van ontroering, zich vrijelijk bewoog onder de reuzengestalten in de bekende grijze uniformen. En, verbeeld u mijn verrassing, de knaap

zong dat het kletterde: “Zij zullen hem niet temmen, de fiere Vlaamse leeuw!” Ik zal die kinderstem, voor mij de stem van ons hele kindvolk, nooit vergeten. Te midden van het oorlogswee klonk het hoopvol, bemoedigend, diep in de ziel grijpend als een stem over de tijden heen, de stem van het onverwoestbare Vlaamse volk.

Ik zegde u reeds, dat we weken lang de kinderlijke klanken over de straat hebben gemist. Maar nu zijn er, sedert de heuglijke dagen en nachten der beschieting, al weer drie weken verlopen. En zie, daar zijn ze weer allemaal present, en hoor hoe ze zingen, net als de Kleine Bronnen, door Julius Vuylsteke eenmaal bezongen:

Jochij, jochij!

Wij zijn zo jong, we zijn zo blij!

Die kinderlijke boodschap heeft bij pozen, voor wie, in deze tijden van overspannen werkdadigheid, een ogenblik voor de overpeinzing wil vrij maken, iets tragisch! Hoorde ik de onschuld niet bij hele gelederen door de straten lopen, al zingend ... de Marseillaise? Een ander maal de Brabançonne? Het waren losse klanken, zonder vast ritme nog en niet zuiver, zonder begin noch einde, onverwacht begonnen, halverwege gestaakt, maar als het gestamel van onbewuste zieltjes levend onder de druk van het noodlot.

Levensmiddelen voor de Belgen.

Het stoomschip Coblenz, dat in de afgelopen nacht uit Londen hier ter stede is aangekomen en ligplaats heeft genomen bij Furness' loodsen in de Maashaven, brengt voor de Belgen 8476 zakken tarwe, 8856 zakken rijst, 1883 zakken erwten en 842 zakken bonen mee. Met de lossing daarvan in de stoomboten Telegraaf V, Telegraaf VIII en Mark en Dintel IX is onmiddellijk een begin

gemaakt. En omdat de nood te Brussel zo hoog gestegen is, is de ganse nacht en ook vandaag met sterke ploegen doorgewerkt, zodat voor de avond valt, de hele lading reeds in de stoomboten op weg is naar Brussel.

Alles is geadresseerd aan het gezantschap van de Verenigde Staten van Amerika te Brussel. Dit gezantschap zal, in overleg met het daar gevestigde comité van de American Commission for Relief in Belgium, voor de uitdeling zorg dragen. Kapitein Lucey, de vertegenwoordiger van deze Commission for Relief in deze stad, bracht heden een bezoek aan de Coblenz.

De tweede en derde bezending levensmiddelen voor de Belgen worden vanavond uit Londen hier verwacht met de Nederlandse stoomschepen Iris en Mars. De Mars brengt 1000 ton gerst mee.

Belgische heren uit Brussel, te Maastricht aankomende, vertellen dat het Duitse bestuur te Brussel woensdag bij aanplakbiljet heeft bekend gemaakt, dat alle leden van de Belgische burgerwacht, die tegen de Duitsers in het vuur geweest zijn, zich moeten aanmelden en zo zij in gebreke blijven gestraft zullen worden. Velen van die heren, die zich weer over ons land naar Brussel begeven hadden, verlaten de stad.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 22 oktober.

Haast al de bakkerijen zijn gesloten. Van vijf uur 's ochtends ziet men in sommige wijken de klanten voor hun winkel stationneren, als voor het bureau van de Muntshouwborg wanneer Duitse Wagnervertoningen worden gegeven. Maar de bakkers zijn onverbiddeijk, de meesten door de nood gedwongen, enkelen uit

baatzucht. Het is voor hen heel moeilijk aan meel te geraken, zodat zij geen brood kunnen bakken. Maar er zijn er ook die hun meel achter houden, nog wel bakken, doch weigeren hun klanten te gerieven, omdat zij bij de Duitsers, die boven de vastgestelde prijs betalen, en zij hebben groot ongelijk!, een onbetwifelbare afzet hebben.

Er is niet alleen geen brood meer, ook beschuit ontbreekt. Daar hebben wij ons sedert dagen mee beholpen. Voor zwakke magen is het beste brood, zoals men het thans maakt, onverteerbaar. Het is log en zuur. Nu missen wij zelfs beschuit, in deze zin dat het huis, waar wij hem kopen, nog slechts zeer kleine hoeveelheden afstaat.

Daarentegen is de voornaamste chocoladefabriek van Brussel weer in volle werking. Ik loop er dagelijks voorbij, en het was voor mij een der aangename gevolgen van de oorlog (er zijn er andere, waar ik reeds op wees en waar ik op terugkeer), dat ik sedert een paar maanden de walgelijke bitterzoete lucht van kokende cacao niet meer naar mijn hoofd voelde slaan, als ik daar voorbijkwam.

Nu is echter alles weer in orde. Vanochtend hoorde ik het blij gestamp der machines, en de bekende, misselijke geur kwam mij zwoel tegemoet. Vijf kleine meisjes stonden hem gulzig op te snuiven. Het heeft mij met de walm enigszins verzoend...

En wij hebben ook, bij gebrek een brood, lijsters en oesters.

Dit jaar is er, begrijpelijkerwijs, geen wet op de heropening der jacht geweest. Niemand trouwens bezat nog een geweer om op hazen en fazanten te schieten. Lijsters echter, en ook leeuweriken, worden met stroppen gevangen, en het verwondert mij dat men zolang op toelating heeft gewacht, om de heerlijke vogels te koop aan te bieden. Misschien kon aan eventuele stropers herinnerd worden,

dat men fazanten heel goed met teer kan vangen, en hazen gaarne met hun nek in een strik verdwalen. Vermits de nodige wet in oorlogstijd vervalt: waarom zouden wij een spijs ontberen, die dit jaar overvloedig moet zijn? ... Ik geef natuurlijk niemand raad en ben trouwens overtuigd dat geen enkele "pensenjager" deze letters ooit leest. Maar de duurte van het leven zou de vermeerdering der eetbare dingen misschien kunnen billijken ...

Er zijn ook weer oesters, zegde ik. Sedert de Duitsers te Oostende zijn. Maar men eet geen oesters zonder de daarbij horende, zuiver witte boterhammetjes ...

23 oktober.

Waarom nog met een bloedend hart om te lopen? Waarom nog in de stemming van een Rachel of een Hekabe? Wij hebben immers terug cinema's, waarvan er één is die verklaart te fungeren "en raison des évènements". En ik vermoed, dat wij zelfs binnenkort komedie zullen zien spelen. Er is immers een schouwburgdirectie, die met aandrang alle auteurs van onuitgegeven stukken uitnodigt, hun handschriften neer te komen leggen; terwijl dramatische artiesten tot een vergadering worden bijeen geroepen om het lot van noodlijdende ambtgenoten te bespreken. En het zou mij geenszins verwonderen, dat wij bij dit alles binnenkort een herleving van het "Théâtre belge" gingen beleven ...

Wij zouden trouwens ongelijk hebben, er niet aan te geloven. De lucht hangt vol geruststellende symptomen, als ik mij aldus uitdrukken mag, en ik zeg het in volle ernst. Er staat vandaag uitgeplakt, dat een te Antwerpen gevonden bericht de inlijving in het Duitse leger voorspiegelde aan elke Belgische krijgsgevangene. Daartegen protesteert de Duitse gouverneur. In het Duitse leger

mogen alleen “Deutsche Staatsangehörige” dienst doen. Het bewijst dat wij nog niet tot die “Angehörige” behoren of gerekend worden. Wij merken trouwens dat men alles vermijdt, wat aan annexatie kan doen denken. Op het Brusselse stadhuis zag ik heden nog de Belgische vlag, zeer merkwaardige lankmoedigheid. En er is dan toch ook, op de lijn Nieuwpoort-Ieper-Diksmuide, de weerstand der verbondenen ...

24 oktober.

Op een bank van de Bischofsheimlaan zie ik ineens een vrouw ineenzakken. Zij draagt een kind op de arm. Een ander, dat nauwelijks lopen kan, hangt aan haar schort. Ik snel toe: de vrouw, waarvan het verdierlijkt gelaat blauw en geel ziet, is aan het bezwijmen.. Het jongste kindje, een wichtje dat geen vijf maand oud kan zijn, is loodkleurig bleek en zijn mondje ligt onroerend open in het gezichtje, waar de oogjes krampachtig gesloten in zijn. Het andere jochie, nauwelijks ouder dan twee jaar, blijft staan en kijkt wijs voor zich uit.

Ik blijf niet lang alleen bij die bank. Een dame en een juffrouw hebben als ik alles gezien. Wij wisselen enige woorden. Terwijl ik de wacht houd, lopen de dames om melk en om wat “pain à la grecque”. Wij wringen het glas melk tussen de tanden der vrouw. Als zij even bijkomt, laten wij ook het jongste kind drinken. Het heeft zeker nog nooit op die wijze gedronken: wij brengen het glas aan het mondje en het drinkt alsof het nooit anders gedronken had. Het gezicht van de vrouw valt nu met vlekken, paars en groen. Ik zie er het teken der redding in. Zij ontwaakt uit de zwijm. Ze kauwt wat beschuit, en duwt het dan tussen de lippen van haar zuigeling. Het kind heeft nog nooit vast voedsel genoten. Het eet thans alsof het al tanden had, opent zijn oogjes voor het eerst, en opent daarna

weer zijn gulzig mondje. Het heeft in geen twee dagen gegeten, zegt de moeder ...

Intussen bekomt het vóór alle anderen. De moeder wil van de bank opstaan, maar kan niet. Het oudste kind weigert halsstarrig alle voedsel, tot zijn moeder het glas uit de hand der oudste dame neemt, en het dwingt tot drinken. En de dame, die haar best doet Vlaams te spreken, vraagt: "Is het nu al een beetje goeder?" ...

Er zijn heel wat mensen om het groepje komen staan. Ieder geeft zoveel als hij kan. Wie is niet arm op dit ogenblik? Wij wijzen aan de vrouw het adres waar zij de nodige zorg en hulp zal vinden ...

Ik kom thuis, en vind andere armoede. Wel te verstaan hebben wij reeds van bij de aanvang van de oorlog onze armen. De dag der mobilisatie beviel een vrouw. Haar man moest optrekken nog vóór hij zijn kind had gezien. Natuurlijk trokken wij ons de vrouw aan, en gaven haar dagelijks te eten. Nu komt mijn vrouw naar huis met een nieuwe beschermeling, een jong vrouwtje van negentien jaar, een Luikse, die haar kindje kreeg in een kelder, onder het bombardement. Zij vluchtte met haar man, een fotograaf, naar Brussel. Zij wonen nu gratis in een mansarde, en genieten officiële en ook particuliere hulp. Maar het kindje, dat drie maand geleden, bij de geboorte meer dan acht pond woog, weegt er nog slechts zes. Zijn beentjes liggen open, want de moeder, die geen vuur heeft - kolen zijn zeer zeldzaam - heeft alleen koud water om het te wassen. Het heeft prachtige, prachtige zwarte ogen. Het moedertje brengt het nu iedere dag hier. Het wordt uitgebakerd aan onze haard. Het wordt gevoed. De grote zwarte ogen herkennen ons al ...

25 oktober.

Wie deze oorlog niet heeft meegemaakt, zal nooit weten, welke spanning hij van de stompe, de minst gevoelige zenuwen zal hebben gevergd. Van die spanning kan ik een tragisch staaltje geven. Het verhaal ervan werd mij gedaan door een vriend, die volkomen te vertrouwen is.

De Duitsers komen een dorp binnen. Zij nemen, als gewoonlijk, de voornaamste ingezetenen als gijzelaars. En een onderofficier leest hen voor, wat hen bij rebellie te wachten staat. De onderofficier kent wel Frans, maar is blijkbaar niet geheel op de hoogte van de uitspraak ervan. Hij somt de gevallen op, waarbij de schuldige zal worden doodgeschoten, en telkens zegt hij “foesillé” in plaats van “fusillé”. De gijzelaars - stel u hun gemoedsstand voor! - merken het aanvankelijk niet. Weldra valt hun de Teutonische tongval op. Zij glimlachen eerst. Het duurt niet lang of zij proesten het uit ... Zij verkeren in één der gevallen, waaronder zij kunnen “gefoesilleerd” worden. De onderofficier is echter onder dat lachen beteuterd. Hun leven is gespaard gebleven. Maar wat moet het geweest zijn, als zij naderhand aan hun lachbui hebben gedacht! ...

Om van iets anders te spreken: in Sint Joost ten Node zal voortaan elke ingezetene één kilo zout kunnen krijgen om de veertien dagen, tegen tien centiemen. De inwoners van andere voorsteden zijn vooralsnog van die gunst verstoken. En de volkssoep doet velen walgen, omdat er onvoldoende zout in is.

Verder zullen morgen alle winkels van pasteibakkers gesloten zijn: zij hebben geen bloem meer. En ik denk aan het “pateekes-vrouwetje”. Het is een zeer deftige bedelares, die een caraco uit de jaren '70 draagt, en een muts in chenille. Zij heeft vier harde haren aan haar kin. Sedert vijf jaar ontmoet ik haar iedere ochtend aan de patisseries van de Noorderlaan en van de Vooruitgangstraat. Zij

haalt er het onverkoopbare gebak af, al wat mislukt of oudbakken is. En dat zindelijke oude vrouwtje leefde aldus van taartjes.

Er zijn nu geen taartjes meer, althans voorlopig. Wat moet er van het vrouwtje geworden?

2 november 1914

Maaseik.

De gehele bezetting gedraagt zich voorbeeldig. De bevolking draagt kalm en gelaten haar lot, dat met de dag zwaarder wordt, nu de levensmiddelenvoorraad begint op te raken.

Alhoewel er nog geen honger geleden wordt, zien de mensen de naderende winter met bange zorg tegemoet.

De prijzen der dagelijkse mondbehoefte stijgen voortdurend. Voor een roggebrood van tien pond, dat onder gewone omstandigheden met 1 frank wordt betaald, wordt thans het dubbele geëist. De meeste bewoners zien zich genoodzaakt, zich in de vroege avond ter ruste te begeven, aangezien petroleum niet meer te krijgen is. Waar vroeger de liter petroleum voor acht cent werd aangeboden, is nu reeds de prijs hiervan tot 20 cent en meer gestegen. Vooral in de kleinere dorpen is de vrees voor de "Duits", zo groot, dat de meeste bewoners zich slechts gedwongen op straat begeven. De meesten blijven binnen de muren van hun huizen, ofschoon de Duitse soldaten alles in het werk stellen, om hen tot vrienden te maken. Doch het vertrouwen in de "Duits" wil er bij de meesten maar niet in, al zien zij ook meermalen hier en daar een of twee dorpsgenoten in vertrouwelijk gesprek met de vreemde soldaten.

Te Kessenich is de verstandhouding tussen de Duitse bezetting en de bewoners opperbest. Het gebeurt meermalen, dat ze gezamenlijk in een café gezellig zitten te keuvelen.

De tram Maaseik-Kessenich zal binnen enkele dagen onder Duits beheer weer geëxploiteerd worden. Het Belgische douanekantoor aan de Nederlandse grens bij Kessenich zal alsdan door Duitse beambten worden geopend.

Levensmiddelen voor de Belgen.

Het stoomschip Iris is hedenochtend te Rotterdam aangekomen en dadelijk is men bij Furness' loodsen in de Maashaven begonnen, met de lossing van de lading, die uit ongeveer 1350 ton tarwe bestaat. De lossing geschiedt in vier lichters, die morgen naar Brussel vertrekken.

De lading gerst, door het stoomschip Mars hier aangebracht, blijkt toch niet bestemd te zijn voor de American Commission for Relief in Belgium.

Antwerpen.

De scholen zullen heden over een week weer geopend worden. De onderwijzers, die zich nu nog niet aangemeld hebben, verliezen hun betrekking. De openbare inrichtingen werken alle betrekkelijk goed. De waterleiding gaat in de meeste huizen weer tot de hoogste verdieping. Gas- en elektrisch licht is er nu voldoende. De elektrische tram rijdt op bijna alle lijnen; 50 procent van het personeel is aan de arbeid. Het dradennet is men bezig te herstellen.

Het officiële uur is natuurlijk het Duitse. De burgers blijven zich echter steeds aan de Belgische tijd houden en bedienen zich daar ook zoveel mogelijk van. Vraagt men hoe laat het is, dan krijgt men steeds de Belgische tijd te horen.

Voedsel is er nog ruim voldoende, doch de prijzen worden verbazend hoog. Het meel is met 25 procent opgeslagen en kost thans 83 frank per 100 kg, de petroleum kost 50 centiemen per liter, lucifers 10 cent per pak, zout 25 à 30 centiemen per pond, eieren 25 à 28 centiemen per stuk. Het vlees en de boter zijn goedkoper dan voor de oorlog.

Men meldt ons uit Maastricht:

Sedert gisteren mogen weer reizigers naar Luik per stoomboot vertrekken. Vooraf moeten zij zich echter voorzien van een pas, waarop uitdrukkelijk vermeld staat: per stoomboot.

Sedert gisteren worden hier geen passen naar België meer aan automobilisten verstrekt. Alleen voetgangers kunnen een pas krijgen. Dit zal zeker weer een maatregel voor enkele dagen zijn.

Auto's, gisteren van hier met reizigers naar Brussel vertrokken en die een geregelde dienst tussen beide steden onderhouden, kwamen heden hier leeg terug. Vijf dagen lang mocht niemand per auto uit Brussel. Dus dezelfde maatregel, die we een poos geleden in Luik gehad hebben.

3 november 1914

Uit Antwerpen.

Breda, 2 november. (Vervolg van het telegram in het avondblad). Arbeidskrachten in Antwerpen moeten op het ogenblik zeer duur

betaald worden. Timmerlieden, metselaars, glazenmakers hebben door de vele beschadigingen volop werk. De door hen benodigde materialen zijn sterk in prijs gestegen. Glas bv. is moeilijk te krijgen en kost zesmaal zoveel als vroeger. Vele havenarbeiders verdienen thans een goed daggeld met bagage te dragen voor de terugkerende vluchtelingen. Zij die een kar en een paard hebben, zijn voerlieden geworden en vervoeren de mensen voor verbazend hoge prijzen naar de verschillende plaatsen in de omtrek. Voor een rit van Antwerpen naar Gent bv. durft men gerust 40 à 50 frank per persoon te vragen. Kranten worden in groten getale verkocht. De verkopers moeten voorzien zijn van een machtiging van de Kommandantur en ten minste 16 jaar oud zijn. Behalve de Duitse kranten, welke uitsluitend door de militairen gelezen worden, zijn er de Antwerpsche Tijdingen, Le Bruxellois, Le Quotidien, Le Réveil en Les dernières Nouvelles en de Nieuwe Rotterdamsche Courant, welke gretig aftrek vindt. Trouwens de N. R. C. is vrij spoedig te Antwerpen verkrijgbaar. Het ochtendblad wordt daar reeds om 1 uur 's middags in de straten gevent. De Belgische bladen staan natuurlijk onder censuur en de dagelijks verspreide berichten van het Duitse gouvernement zijn, wat vanzelf spreekt, steeds eenzijdig, vandaar dat vooral de N. R. C. veel verkocht wordt. Binnen enkele dagen zal vermoedelijk ook het Handelsblad van Antwerpen weer verschijnen.

De diefstallen en plunderingen in Antwerpen duren onverminderd voort en er kan weinig tegen gedaan worden. Een onderneming, "Waakt en sluit" geheten, belast zich met het bewaken van leegstaande huizen. De door het bombardement ontstane puinhopen zijn grotendeels opgeruimd. Huizen, welke gevaar liepen in elkaar te storten, zijn gestut en omheind. De gebroken ruiten in de huizen van de binnenstad zijn met planken dichtgespijkerd. Het ruitersstandbeeld van Leopold I op de Mechelse Steenweg prijkt nog

steeds met de Belgische vlag. Het Centraal Station is aan de vooringang nog steeds gebarricadeerd en twee machinegeweren zijn van daar uit gericht op de Keizerslei.

’s Morgens kan men van Antwerpen weer per trein naar Brussel komen en ’s avonds komt een trein uit Brussel te Antwerpen aan. De verbinding met Luik schijnt ongeveer hersteld te zijn, althans Duitse militairen, welke uit die plaats kwamen, deelden mij mee, dat zij van Luik in 6 uur per trein naar Antwerpen gekomen waren zonder overstappen en met alleen oponthoud te Leuven. Van de voorraden hooi, tarwe enz., welke te Antwerpen opgestapeld zijn, wordt een gedeelte dat trouwens vermoedelijk aan Duitse firma’s behoort, per trein naar Duitsland vervoerd. Deze treinen worden door Duitse machines getrokken. Een gedeelte van het Belgische spoorwegpersoneel heeft zondag een verklaring moeten tekenen, waarbij zij beloofden de Duitse regering “volgens de bepalingen der Conventie van Den Haag” te dienen.

Antwerpen. De talrijke Duitse aankondigingen zijn weer met enkele vermeerderd. In een ervan deelt de bevelhebber van Antwerpen mee, dat aan degene, die een sluitstuk van een kanon vindt en teruggeeft een premie uitbetaald zal worden. Postduiven mag men thans in het geheel niet meer laten uitvliegen. Uit een aankondiging van het gemeentebestuur van Antwerpen merkte ik, dat weer aan werklozen en armlastigen steun verleend zal worden. Zij moeten zich deze week hiervoor aan het stadhuis aanmelden.

Naar Brussel en enkele ander plaatsen is thans weer postverbinding. Enige Belgen en ook Nederlanders hebben er een beroep van gemaakt om boodschappen en brieven over de Nederlandse grens te brengen. Ik bezocht een hospitaal, waaruit ik op verzoek ruim 50 brieven mee naar Nederland nam om daar te

bestellen. Gaat men van Antwerpen per trein naar Nederland, dan moet men zich te Merksem van een coupon à 1 frank voorzien. Houders van abonnementen op de Belgische Staatsspoor behoeven niet te betalen, terwijl het personeel der Nederlandse spoorwegen ook gratis vervoerd wordt. Voor Duitse of Oostenrijkse reizigers heeft men steeds een of twee eersteklas rijtuigen gereserveerd. Overigens kan men plaats nemen waar men wil. Het geld van de coupons van Merksem tot Essen komt niet ten bate van de Belgische Staatsspoor, doch vloeit in de kas van het gemeentebestuur van Antwerpen. In Essen moet men zich opnieuw van een kaartje voorzien tot Roosendaal. De laatste trein van Merksem naar Nederland vertrekt tegenwoordig om half vijf (Nederlandse tijd). De treinen mogen niet stoppen op de stations binnen de Antwerpse fortelinie. In Essen zijn thans weer Duitse grenswachten, een 36 man. Van belang is het te weten, dat de Belgische douane te Essen nog steeds werkzaam is en het Belgische invoerrecht van kracht blijft. Sigaren bv. kunnen thans niet meer vrij naar België ingevoerd worden, terwijl de uitvoer van meel streng verboden is. Van het geld, dat geïnd wordt, zullen de douanen hun bezoldiging ontvangen.

Door de Antwerpse straten.

Antwerpen, 31 oktober.

Gisteren zwierf ik langs de schilderachtige volkswijk Sint-Andries en de omliggende wijken. Daar voelt men zich weer in het oude Antwerpen (de tijd gaat snel, en wat twee maanden geleden is, schijnt ons twee jaar toe). Aan de zorgeloze bevolking, die als een averechtse aristocratie, boven de beslommingen van het dagelijks leven schijnt te staan, kunt ge niet merken dat Antwerpen is ingenomen en onder heerschappij van de vijand staat. De

honderden kinderen “spelen oorlog” als voorheen, met houten sabels en papieren mutsen; en er zijn er, die kranig de Marseillaise zingen, wat door goedmoedige Landsturmmannen met grijzende baarden, die toevallig, doch tamelijk zelden, voorbijkomen, schijnbaar niet opgemerkt of gehoord wordt.

Twee welgedane politieagenten zag ik aankomen, mensen, wie men het kon aanzien, dat ze de stad nooit verlaten hadden. Er zijn van die politieagenten, die voor hun ambt gefatsoeneerd schijnen, en die men zich niet kan voorstellen dan in hun ambtsgewaad en op de hoek van een Antwerpse straat. Naast hen gingen zwijgend, met iets gebogen hoofd en vlugger, met kortere passen, alsof ze op een snelle doortocht waren door de stad en wisten dat ze niets gemeens hadden met haar gezeten burgers, in grijsbruin plunje, waarvan ik de ouderdom niet kon schatten, en met een gekleurde doek om de hals, twee paria's, die zeker al vaak wat niet te zwaar of te heet was in hun leven hadden opgetild. Er volgden er nog drie op een rijtje, die niet zo vlug konden marcheren. In onfrisse doeken en met koorden bijeengebonden droegen ze kleine pakjes over hun schouder. Zij ook zagen er gelukkig uit, alle geluk is immers betrekkelijk, dat ze in hun eigen huis konden terugkeren. Want dat het klanten waren van het grote, sterk en hooggemuurde tehuis in de Begijnenstraat, dat leed geen twijfel.

Mijn hart werd door sympathie bewogen. In tijden als deze naderen alle burgers tot elkaar. En ik vroeg me af, wat het lot kon zijn van al die andere stakkers, die, naar men vertelde, de gevangenis hadden mogen verlaten onder het gejam van de ijselijke houwitsers. Ik volgde nog tot de ijzeren poort; daar moest ik hen verlaten. Twee korte, brede soldaten stonden er op wacht met het geweer op de schouder.

Ik besloot te informeren naar het lot van al deze verdwaalde kinderen, die nu meer dan ooit op de dool zullen geraakt zijn, en toen vernam ik, dat reeds de 7^e oktober, toen men het bombardement verwachtte, de gevaarlijke misdadigers, moordenaars, brandstichters en dergelijke virtuozen, naar Brugge werden overgebracht. Toen de eerste bommen begonnen te fluiten waren er dus alleen nog dieven en misdadigers van minder allooi.

Die werden als gek in hun donkere vertrekken, waarvan de muren beefden bij elke ontploffing, en waar ze wel het gesis en gefluit in de lucht hoorden, maar niets konden zien. Hun levensinstinct werd opgezweept en hun lichaamskracht moet vertienvoudigd zijn geworden, want de meesten braken de deur van hun cel door. Een paar bewakers hebben toen het gebouw verlaten om de procureur des Konings te waarschuwen. De losgebrokenen werden gevaarlijk. Toen werd besloten de poorten open te zetten en allen te laten vluchten in het open veld.

Uit eigen beweging kwamen reeds meerderen terug, aldus op hun wijze gehoor gevend aan de roepstem van onze moederstad, die al haar burgers weer binnen haar muren wil verenigen ...

Langzaam, langzaam, loopt de stad weer vol. Twee, drie keer per dag bemerkt men, dat weer een trein is aangekomen te Merksem. Dan ziet men rijtuigen over de boulevards rollen, met pak en zak beladen en enigszins angstige, nieuwsgierige gezichten door het raampje kijken. Van de rijke lui komen er het minst van al terug. Velen van hen zullen wel in Engeland of in Nederland blijven tot de oorlog voorbij is. Zolang zullen we hun blinden gesloten vinden. De burgerij komt gemakkelijker. Op haar rusten de kleinhandel en industrie, en in het centrum van de stad, in de winkelstraten, vindt men dan ook weinig huizen gesloten. Zelfs krijgt men daar de

indruk, alsof het “alle dagen zondag is en kermis in de week”. Grote werkhuizen en handelskantoren zijn gesloten en de mensen wandelen, wandelen in hun lieve stad, die op vele plaatsen zo heerlijk gewond en gehavend is.

4 november 1914

Roermond. Een andere proclamatie bepaalt de volgende prijzen: tarwe 30 frank, rogge 25 frank, aardappelen 10 en 12 frank.

De handelaars, die hogere prijzen bedingen, zullen zwaar beboet worden.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 27 oktober.

Geuren.

Er was een jaar, dat ik, in ditzelfde seizoen, aan zee verbleef. Wij waren vertrokken in juni, met de bedoeling, een maand of zo te Blankenberge te vertoeven. Maar het weer was dat jaar zo mooi, en dan, er bond mij zoveel aan het strand, aan de duinen, en zelfs aan het verlaten stadje, dat ik einde oktober nog niet besluiten kon, terug naar Brussel te keren.

Mijn leven was, in die dagen, van een prachtige eenvoud. Nooit misschien mocht ik mijzelf klaarder doorschouwen, had ik dieper bewustzijn van eigen wezen en verhouding tot de buitenwereld. Ik voelde mij vol evenwicht: evenwicht zonder luister weliswaar, wijl zonder waan, maar in wiens sterkte ik een ongewone morele gezondheid putte.

's Ochtends vroeg al was ik buiten. In het melkig licht toog ik met de hotelhouders, die nu de handen vrij hadden, op jacht. Dat is te zeggen dat ik, eenmaal in de hoge duinen, ze verder liet trekken met hun roeren, waar ik nu en dan het knallen van vernam, één van die rosse duinhaasjes, dat ik in verbeelding omhoog zag springen, in de lucht een dubbele buiteling beschrijven, om dan tussen de stugge zilverdistels plat neer te ploffen. Ikzelf, in mijn duffelse jas, lag in de holle zandwieg, wiens wanden mij tegen de wind beschermden, en van waar ik over zee kon zien, en over de aarde. Over de zee de schuine meeuwen en hun slappe wiekslag; over de akkers de repen rook van het aardappelgroen dat men na de oogst opbrandt, of de driehoekige vlucht patrijzen, door een der jagers bij twee korte, doffe knalletjes opgestoten. En zo lag ik te werken, mijn wangen heet van de kilte der lucht, mijn hart vol heerlijke zekerheid.

's Middags at ik daar, ter plaatse, wat ik 's ochtends had meegenomen. Als het over vieren was, en de avond viel, kwamen luidruchtig de jagers terug met rijke tas, want het waren behendige schutters. Wij gingen naar huis. Mijn hotelletje lag een eind buiten de stad. Ik kwam er aan tegen donker. En als ik de gelagzaal binnentrad, de van warmte en licht blozende gelagzaal, daar was een frisse, sterkende geur, die mij aansloeg en iedere avond met een nieuwe, onzeglijk zuivere vreugde vervulde, de geur der verse garnalen ...

Ik doe u dit lange verhaal, omdat ik, toen ik vanavond ben thuis gekomen, bij het openen der straatdeur door dezelfde geur ben getroffen geworden tot in de diepten van mijn geheugen: er waren verse garnalen in huis; wij zouden garnaal eten ...

Ge beseft niet wat het is: ge zijt niet, als wij, gespeend geweest, drie maanden lang, van een geur, van een vertrouwde geur. Ik heb

vanavond die geur teruggevonden. Het is mij of men een raam had geopend of een schoon en verloren verleden. Het staat u natuurlijk vrij, dit nogal belachelijk te vinden ...

Andere geur. Maar deze hebben wij maar al te goed voorzien. De tijden hebben hem in ons voorbereid: de hele lucht is bitter van chrysanten.

Zondag: Allerheiligen. Maandag: Allerzielen. Het zijn de dagen dat men de graven smukt. Dichtbij de kerkhoven staat het van nu af aan vol verkopers, gehurkt, achter de veelkleurige bloempotten. Hun uitstalling doorbalsemt de lucht met een lage, dichte walm. Hoevelen zal men dezer dagen gedenken, die dood zijn, en waarvan men het misschien niet weet, of waarvan men het niet geloven kan?

28 oktober.

Wij hebben van 1 augustus tot half september geleefd met een buitengewone heftigheid. Onze zenuwen zijn, die twee maanden lang, gespannen gebleven in een mate, die ons buiten alle gewoonten, tot in eten en drinken toe, geslagen had, en die zich in alle ontucht uitte. De eerste dagen en tot een week na de intocht der Duitsers, maakte Brussel een crisis van baldadigheid en zinnelijkheid door, werd het aangezweet door een vlaag van histerie, zoals het nooit beleefde; zoals het, hoop ik, nooit meer lijden zal.

Daarop volgde verdoving. Een lijdelijkheid kwam over ons, die soms onverschilligheid geelk. Onze zenuwen waren moe, en het was soms of ze in ons gebroken lagen. De val van Antwerpen liet ze zo goed als onaangeroerd. Geen trilling. Niet meer althans dan het verloop der trillingsgolven door een ontspannen snaar. En twee dagen later, weer de gewone doening, buiten alle gevoel haast dat

het oorlog was, de oorlog waar men niets van zag dan de Duitse soldaten, waar wij ons allang aan hadden gewend ...

In de eerste periode: een optimisme, dat sommigen kregelig maakte. Wij moesten aldoor wijken, zij het dan ook onder verwoed verweer. Maar het geestelijk verzet wilde van geen nederlaag weten. Het was niet waar dat wij verslagen werden. En de meesten hielden week aan week vol: volgende zondag is de Belgische regering weer in Brussel.

Toen wij het ijdele inzagen van zulke zekerheid, neen: toen onze tot scheurens, tot schreiens toe gespannen zenuwen, ineens verlamd, alle hoop gingen verbieden, of althans trager tot leven en minder sterk tot leven bracht, toen kenden wij nog geen twijfel weliswaar, maar ons betrouwen was van weemoed overwaasd.

Nu is het anders. Wij leven thans in een absurde atmosfeer van ongelooft. Men was tot vóór enkele dagen van oordeel, dat de Duitse berichten overdreven in het goede. Het gaat nu wel lijken of men ze leugenachtig wil vinden in andere zin: de toestand zou minder goed zijn dan zij aankondigen; wij zouden er veel slechter voorstaan dan de Duitsers zelf melden; op het ogenblik, dat ieder, die genoeg studie heeft gemaakt van de onderscheidene officiële mededelingen om er het gehalte aan waarheid van te schatten, de toestand minder ongunstig gaat oordelen, moeten wij ondervinden, dat de geestelijke depressie het oordeelsvermogen de negatieve kant uitstuurt. De verbondenen bieden sedert meer dan tien dagen het hoofd aan de tegenstanders, op een betrekkelijk klein en eenvoudig oorlogsgebied, en Brussel is meer dan ooit neerslachtig en pessimistisch.

Misschien helpt het weer ertoe. Het weer motregent. Het is de tijd dat wij in andere omstandigheden de warme gezelligheid van binnenshuis genieten. Maar wij leven, allen, onder een gedruktheid, waar wij aan elkander niets van mededelen, maar die ons daardoor juist bij ieder te duidelijker is. Mijn schoonmoeder komt binnen met moeilijk verkregen beschuit (het brood is niet meer te slikken). Ikzelf heb alle afleiding gezocht, ik heb mij niet aan allerlei arbeid gezet, aan de meest inspannende studie. Wij hebben nu beschuit voor morgen; er is melk en fosfatine voor de zuigelingen; ik heb een toneel vertaald uit "Phèdre", van Racine. Maar wij zijn, wie die weten dat wij toch weer enigszins hopen mogen, wij zijn onder de pessimistische indruk, die over Brussel hangt in de gepakte mist waar de regen uit lekt.

Weliswaar hebben wij voldoende vertroosting. In een pak nummers van de Nieuwe Rotterdamse Courant, die ik, dankbaar, uit Holland ontvangen mocht, lees ik een lang relaas over het beleg van Antwerpen. Het is niet ondertekend. Maar de stijl trekt mijn aandacht: onbeholpen, als van iemand die niet gewoon is Nederlands te schrijven, maar vol gemoedsfijnheid. De aard van die gemoedsfijnheid treft mij; ik erken ze, of meen het althans. Op een gegeven ogenblik echter, de volkomen zekerheid: de schrijver geeft het laatste adres aan, waar hij brieven uit Brussel ontving. Aan dat adres schreef ik hem voor het laatst, nadat hij mij uit Zwijndrecht had gemeld op een prentkaart: "In de danszaal van de Alcazar, breed zoals ge op de kaart kunt zien en even lang, slapen er op stro 48 man. Ik was eronder. Maar gisteren, gegord, mijn knapzak aan, mijn vuurroer ter hand en de bedelnap, schelde ik aan iedere deur en, waar geen schel hing, klopte ik vernuftig. Wanneer ik zo op 5 of 6 plaatsen om slaping had gevraagd, vond ik een kamer voor mij alleen, met bed gespreid, waskom en water, en kon mij voorgoed neerzetten. Deze nacht verdienstelijk geslapen. Men maakt zich

hier voor het beleg gereed. Het schijnt hier reeds onoverkomelijk te zijn. Zolang de post nog gaat maak ik er gebruik van, comme des excuses ... Lust de reis tot Zwijndrecht u geenszins? ..." Waarop het adres, waar ik het over had.

De stempel van de post gaf als dag der verzending 14 augustus aan. Sedertdien hadden wij van onze vriend niets meer gehoord. Nu ontmoetten wij hem ineens in journalistengedaante, en tot onze innige vreugde ...

Jammer maar, dat ik sedert 1 augustus geen nieuws heb van mijn broer, de artillerist. Wat mag er van hem zijn geworden? ...

Maar van een andere broer, de schilder, heb ik wèl nieuws, en weer door de Nieuwe Rotterdamse Courant. Hij is, met zijn en mijn oudste en trouwste vrienden, in Londen. Ik denk aan zijn vier kinderen, die ik in lang niet zal terugzien, wellicht ...

29 oktober.

De burgerwacht, de "garde civique", waar indertijd zo om gespot werd en die naderhand bleek toch wel van enig nut te zijn, de burgerwacht van Brussel en voorsteden heeft zesendertig uur in nauwe schoentjes gezeten.

Nadat het Belgische leger Antwerpen verlaten had, en, over Brugge, tot in Oostende was verdreven geworden, had men aan de schutterij eindelijk vrijaf gegeven. De uniformen en de wapens werden in zee gegooid. Onder allerlei vermomming hadden de burgersoldaten hun haardsteden terug bereikt, behalve dezen, meest ongehuwden, die verkozen hadden zich als vrijwilliger aan te geven, en die thans vochten, waarschijnlijk, tussen Nieuwpoort en Ieper, of in het gulle Normandië uitrusten, waar men de nieuwe

appelogst tot cider aan het persen is: soelaas voor onze dappere mannetjes, die drie maand hebben gevochten.

De anderen intussen waren tot hun broodwinning teruggekeerd, overtuigd dat het uit was met hun miserie. Toen gisteren een nieuwe "Bekanntmachung" ze weer kwam verontrusten: hun werd geboden, zich in zeker lokaal aan te melden, en deden zij het niet, dan zou het oorlogsrecht over ze oordelen. De eerste indruk zette velen tot verzet aan: zij waren Belgen, die voor het vaderland hadden gevochten, hetgeen aanleiding gaf eerst tot de gedachte: zij willen mij krijgsgevangen maken, en ten tweede: zij willen mij dwingen tegen mijn eigen broeders te gaan vechten. Bij velen was dan ook de eerste beweging: "Ik ga niet." Nochtans zijn de meesten vanochtend gegaan. En het bleek dat men van hen alleen verlangde: zij zouden het geweer nooit meer tegen Duitsland opnemen en zouden zich om de week komen tonen. De Belgische burgerwacht schijnt dat al meer dan genoeg te vinden. De Belgen maken een volk uit, dat niet van gebondenheid houdt ... "Fortissimi", getuigde Julius Caesar van de oerbevolking van ons land. En zij wonen nog steeds in dezelfde streek van vlakten en aan rivieren; bergen en wouden bieden grotere veiligheid. Daarom blijven wij, misschien, moediger dan andere volkeren. Waaruit de zucht tot meer onafhankelijkheid voortspruit ...

De burgerwacht heeft zich niet te minder onderworpen, gelijk zich vele staatsambtenaren onderworpen hebben. Want men moet leven, zij het dan ook onder de verschrikking ...

30 oktober.

Heel de zee komt naar ons toe. De lucht is vol zerpe geuren, en nu komt de geur der mosselen erbij. De geur van mosselen bestaat uit

slijk en uit wier, uit aarde en vruchten. Op karretjes verkoopt men thans weer mosselen. Geur der dorre bladeren, die door de lucht tuimelen als dode vlinders; geur der kerkhofbloemen; geur der mosselen; geur van deze herfstnamiddag.

Wij horen weer schieten, en weten niet wat dat schieten betekend, en kunnen ons niet anders voorstellen dan dat het van jagers voortkomen zou. De indruk is natuurlijk onjuist; er zijn zelfs geen jachtgeweren meer in België. Maar wij zijn onder de indruk; het is najaar, en het is de tijd van het wild.

Misschien is die indruk gewekt door de resem's leeuweriken, die aan de uitstalling hangen van sommige winkeliers. Zij zijn bij de spichtige bek aan een touw gesnoerd. Van uit de bek, boven de blinkende oogjes, zie ik de drievoudige wenkbrauw getekend. Hun lange nagels aan de schrale, geschubde pootjes staan krampachtig gekruld om een desperate ijle ... In de winkelramen liggen de lijsters dood met de argeloosheid van jonge meisjes. Voor zover zij, wel te verstaan, nog in hun pluimen zitten. Liggen zij, op de witporseleinen schotel, tussen gestolde beekjes bloed gepluimd, dan tonen zij blauw vlees en, bij plaats en, geen vet. En zij zien er dan "bonne fille" uit, aanlokkelijk en geefzaam ...

Ik vergat u te zeggen dat ik heden voor het eerst weer in een taxi heb gezeten sedert drie maanden. En dat het mij geen nieuwe indruk gegeven heeft.

En vanavond is het heerlijke sterrennacht. Nog altijd geschilderd van ver. Het is of zij een tapijt aan het uitkloppen waren. Maar de hemel is, aan maan en sterren, tintelend en vast als een sonate van Mozart.

31 oktober.

Wij zien treinen voorbijrijden waar onbedekt stukken torpedo's op liggen. Andere vervoeren het materiaal waar men bruggen mee bouwt. Op andere nog laadt men vliegtuigen.

Vliegtuigen zien wij nog nu en dan. De Duitsers hebben immers het vliegterrein te Berchem ingenomen, en van daar uit wandelen deze, bij mooi weer, door de Brusselse lucht. Te Berchem hebben de Duitsers veel plaats. Zij hadden er, zegt men, loodsen aangelegd, die als woonplaats prachtige dienst konden doen. En er waren dan ook uit Duitsland talrijke gezinnen aangekomen, die er logies zouden vinden. Nu schijnt het, dat gisteren een Franse vlieger over Berchem gevaren is. En wij hebben heel duidelijk het uiteenspatten gehoord van een bom: het heette, dat de loodsen te Berchem tot spaanders geslagen waren.

5 november 1914

Van Engelse zijde.

Londen, 4 november. Het bericht dat de Rockefeller-stichting besloten heeft om belangrijke sommen te geven voor leniging van de nood in België, is in Amerika met algemene instemming begroet, maar men vreest dat de Duitse overheid in België op de levensmiddelen, die voor de Belgen gezonden zijn, ten behoeve van hun eigen troepen beslag zal leggen. De ongerustheid dienaangaande is niet verminderd door het antwoord, dat de Duitse zaakgelastigde Dernburg hieromtrent heeft gegeven, luidende: dat de Duitse regering in de allereerste plaats moet denken aan haar soldaten en vervolgens aan de Belgen.

Het feit dat de Duitsers nog steeds van de stad Brussel een oorlogsschatting blijven eisen van 45 miljoen frank, méér dan nodig zou zijn om het lijden te verlichten van het volk, dat door de Duitse troepen tot de hongersnood is gebracht, wekt innige verontwaardiging in Amerika.

De New York World geeft in een artikel, getiteld: "Belgisch hulpfonds of diefstal" in de volgende regels de mening der Amerikanen weer:

"België is feitelijk geheel verwoest. De mogendheid, die voor die misdaad verantwoordelijk is, wil thans belasting heffen van geld, dat zou kunnen dienen om de nodige levensbehoeften te kopen. Deze onderdrukking van een uitgehongerde natie wordt evenmin verheeld als ontkend. De diefstal van Brussel is even schaamteloos als de plundering van Leuven. De mensheid moet zich haasten om België ter hulp te snellen, indien zij niet wil dat het grootste treurspel van de nieuwere tijd deze winter in dat land zal plaats vinden. Doch welke zekerheid bestaat er, dat alle gezonde levensmiddelen niet zullen worden verbeurd verklaard gelijk met zoveel zaken reeds het geval is geweest? De Duitse regering heeft in zedelijke zin dezelfde verplichting om te zorgen voor het Belgische volk als voor zijn krijgsgevangenen.

"Londen, 4 november. Onder het hoofdje: "Als het Duitsland zo goed gaat, waarom laat het dan België van honger omkomen," bespreekt de New York Sun de aan geheimraad Witting toegeschreven verklaring dat de Duitsers genoeg leeftocht hebben voor drie legers, dat zij een goede oogst in voorraad hebben, vlees in overvloed, reusachtige hoeveelheden graan en aardappelen waarvan men brood kan maken.

De schrijver van het artikel besluit met de opmerking, dat als Duitsland onder die gunstige omstandigheden het Belgische volk honger laat lijden, het een groot en wreed egoïsme aan de dag legt en geen rekening houdt met het leven en lijden van mensen, hetgeen de Amerikanen belet Duitsland de sympathie te schenken die het zoekt.

Vlaamse humor.

Bij Antwerpen staat een Duitse schildwacht. Daar komt een man met een fiets aan. De schildwacht roept hem aan, doch de fietser rijdt door. Nu wil de schildwacht hem achterna, doch het sjouwersvolk, dat in de buurt is, doet alsof het niet begrijpt wat er aan de hand is. De mensen dringen rond de schildwacht, om hem de vervulling van zijn plicht te bemoeilijken. "Wat is er toch?" roepen ze.

De schildwacht antwoordt iets van "ein Mann mit einem Rad."

"Wat?" vragen de omstaanders ongelovig, "Is er een rat?", en ze doen, alsof ze een rat op de grond gaan zoeken.

"Der is dahin gelaufen", roept de schildwacht.

"O, is de rat weggelopen", en ze staken het zoeken, want de fietser is er van door ...

6 november 1914

De levensmiddelen uit Amerika te Rotterdam aangebracht, zijn door de zorgen van het comité van de Amerikaanse gezanten in Den Haag, te Londen en Brussel, onder de bevolking van verschillende plaatsen in België verdeeld.

Naar reeds in het kort in ons vorig avondblad gemeld, zullen op maandag 9 november de volgende gemeentelijke scholen te Antwerpen heropend worden.

De jongensscholen aan de Kipdorpvest, Blindenstraat, Kloosterstraat, Constitutiestraat, Elisabethstraat, Markgravenlei, Pachtstraat, Pierenburgstraat, Schoolstraat, Kapucijnerstraat, Oranjestraat, Indienstraat, Albertstraat, Violetstraat, Driesch, Balansstraat, Bredastraat, Victor Desguinstraat, Kasteelstraat, de oefenschool aan de Zirkstraat en de Vrièrestraat.

De meisjesscholen in de Bogaardestraat, Deurnestraat, Legukstraat, Boerhaavestraat, Haantjeslei, Abdijstraat, Biekorfstraat, St. Andriesstraat, Lamoniërestraat, Paardenmarkt, Indienstraat, Eikenstraat, Van Aerdstraat, Brederodestraat, Beeldekenstraat, Bredastraat, Geuzenstraat, Stuivenbergstraat, de Vriestraat, Verschansingstraat, Balansstraat en de oefenschool aan de Hopland.

Tevens openen op genoemde dag de onderwijsinrichtingen der Jezuiten aan de Kunstlei, het St. Joannes Berchmans' college aan de Meir en de school der Zusters Apostelinnen, Breughelstraat.

Buitenkansjes voor postzegelverzamelaars.

Een Belgisch medewerker schrijft ons:

Dit is een gulden tijd voor postzegelverzamelaars. Het postverkeer is in onze dagen, zonder het kleurig kleefzegeltje niet meer denkbaar en bij de algemeen ingevoerde rijksexploïtatie, zijn die papieren merkjes niet alleen een eigenaardig soort van

betalingbiljetten, maar ook miniatuurvlaggetjes, welke de soevereine staat op iedere geschreven mededeling binnen de grenzen van zijn gezagsgebied plaatst. Uit een goede postzegelverzameling kan men heel wat geschiedenis lezen, en het zal voor de echte liefhebbers eens een joy for ever worden in hun collecties de grote machtsverschuivingen na te slaan, waarvan deze oorlog reeds ongeziene gevallen heeft geschapen.

Het meest bekend en zeer gezocht zijn hier in Nederland de Duitse postzegels uit het bezette België. Zeldzamer en eenmaal zeker tot hogere waarde bestemd, zijn de Belgische postzegels, welke op dit ogenblik worden afgeleverd en afgestempeld te Havre in Frankrijk. Het stukje Frans grondgebied, dat de Belgische regering voorlopig tot zetel dient, is bij officieel besluit geëxterritorialiseerd geworden en staat onder Belgische vlag. Belgische gendarmes houden er de wacht in schuilhuisjes, welke in de Belgische kleuren zijn geschilderd. En het Belgisch postkantoor levert er Belgische postzegels af. Wie ze gebruikt moet zijn brieven volgens het gewoon Belgisch tarief frankeren: 10 centiemen voor brieven naar België, 20 centiemen voor brieven naar Nederland, en 25 centiemen voor brieven van het verbelgieste Havre naar het Franse Parijs. De eerste dag reeds werden er voor 500 frank van deze zegeltjes in Havre verkocht. De Franse bevolking van Havre is er begrijpelijkerwijze verzot op om zo'n liefhebberijtje aan haar binnenlandse vrienden over te sturen, al denkt ze ook niet in de verste verte aan het complex van zeer ingewikkelde problemen van openbaar recht, welke met dat eigenaardig zegelgebruik vasthangen. Ook herinneringen van lange ballingschap en een onmetelijk volkslijden ...

7 november 1914

België als tolgebied.

Brussel, 6 november. Het Duitse bestuur heft in het bezette Belgische gebied op grond van art. 48 van het Haagse besluit inzake de wetten en gebruiken van de oorlog te land toll en rechten. Zij doet de heffing uitvoeren door Belgische tol- en belastingambtenaren, die een verklaring omtrent hun verplichtingen tegenover het Duitse bestuur hebben afgelegd en bij de uitoefening van hun ambt onder toezicht staan van Duitse ambtenaren. Het bezette Belgische gebied vormt ook tegenover Duitsland een afgesloten tolgebied.

Men schrijft ons uit Hasselt, op 4 november:

Hedenmorgen in de vroege kwamen hier vier treinen door uit de richting Luik. Ze vervoerden samen naar schatting 15 à 20.000 soldaten. Het waren mannen van 40 jaar en ouder en flinke jonge lui van 18 en 20 jaar.

In de namiddag rond 4 uur vertrok de trein in de richting Diest-Mechelen.

Hier in Hasselt is het stil. Langs de weg naar Zonhoven en zuidelijk naar Sint Truiden liggen Duitse soldaten gekampeerd. Zij zien er welgedaan uit en zitten warmpjes in hun kleren.

De werkloosheid is in onze omgeving enorm. Overal heerst grote ellende, die niet verzacht wordt door het werk, dat hier door Hollands-Limburgse particulieren wordt aangevoerd.

Er dreigt overal hongersnood. De Duitsers eisen de meeste eetbare waren voor hun leger op.

Uit Brussel. De Brusselse correspondent van de Kölnische Volszeitung geeft de volgende lezing van de in ons jongste avondblad medegedeelde voorvallen, die tot het opleggen van boete aan de stad Brussel en de maatregelen tegen de stedelijke politie aldaar hebben geleid:

Twee agenten van de stedelijke politie zijn, na een Duitse soldaat onhebbelijk te hebben behandeld, door de krijgsraad tot 5 en 3 jaar gevangenisstraf veroordeeld. Bovendien is de stad Brussel wegens dit optreden van haar politie door de gouverneur-generaal von Lüttwitz tot 5 miljoen frank boete veroordeeld, die zonder verwijl betaald moet worden. Voorts is de ontwapening van de stedelijke politie gelast. Haar vuurwapens moeten ten stadhuize worden ingeleverd.

Het stedelijk bestuur is schriftelijk verwittigd dat, wanneer de stedelijke politie zich opnieuw schuldig mocht maken aan onwettige handelingen, zij zal worden afgezet en vervangen door een politiekorps uit Duitsland.

Breda, 7 november.

Gisterenavond is een Duitse proclamatie te Brussel aangeplakt waarin men leest dat, ondanks alle moeite, door het Duitse gouvernement genomen, om de nijverheid te helpen en de bevolking weer aan het werk te krijgen, deze volstrekt niet wil werken, en denkt de Duitsers hierdoor te dwarsbomen. Er wordt opnieuw op aangedrongen, de arbeid te hervatten.

Dit is mogelijk, daar de loop der treinen en de postdienst door de Duitsers bijna weer normaal gemaakt is en alle mogelijke faciliteiten verstrekt worden aan fabrikanten en ondernemers. Wanneer aan deze bevelen geen gevolg wordt gegeven, zal het verlof, gegeven

aan liefdadige instellingen om uitdelingen van voedsel te doen, ingetrokken worden ten aanzien van lieden die zonder arbeid zijn, daar deze wel kunnen, maar niet willen werken en het zelfs voorgekomen is dat arbeid, die door Duitsers verschaft wordt, door Belgische werklieden wordt geweigerd. Nu heeft echter het burgercomité te Brussel al het mogelijke gedaan om de lui aan het werk te houden en voor schoonmaken, verven, etc. van gebouwen, sedert het begin van de oorlog 15.000 frank besteed.

Deze vrijwel overbodige arbeid is nu ook afgelopen, maar de takken van nijverheid kunnen niet beginnen, daar de grondstoffen en de middelen van vervoer ontbreken. In de schroefmakerij werken bv. meer dan 1000 man in Brussel, maar schroeven worden niet meer verlangd, daar de uitvoer onmogelijk is.

Paarden ontbreken helemaal, alles is door de Duitsers genomen. Voor levensmiddelenverdeling heeft men nu 6 paarden laten komen uit een kolenmijn, die hun gehele leven onder de grond zijn geweest en half blind zijn, maar gauw weer wennen en dan wellicht weer door de Duitsers genomen worden.

Blokjes brandhout wilde men laten maken door arme lieden, maar het transport der bomen was onmogelijk. Strenge maatregelen worden genomen tegen auto's, daar de Duitsers een einde willen maken aan het reizigersverkeer naar Nederland. Ten westen van de lijn Antwerpen-Brussel-Bergen is alle verkeer per auto, zelfs aan de diplomaten, verboden en in Oost-België komt men slechts met de grootste moeite door.

Ikzelf mocht met mijn auto België verlaten, maar niet meer terugkomen. Daarvoor zijn de treinen, zeggende Duitsers, maar

deze lopen nog erg ongeregeld. De hoofdzaak is wel, dat ze dan de reizigers beter kunnen controleren.

8 november 1914

Brieven voor België.

Men deelt ons mede, dat het ministerie van buitenlandse zaken, hetwelk zijn tussenkomst verleent tot het overbrengen van open brieven naar verschillende plaatsen in België, zich door de enorme toevloed van particuliere brieven genoodzaakt ziet, zijn tussenkomst te beperken en zulke brieven voortaan alleen dan aan de koerier van het departement zal meegeven, wanneer zij slechts korte mededelingen bevatten van dringende aard. Op het adres te vermelden: "Voor België".

Toen een Duits agent in burger een krantenverkoper wilde arresteren, heeft een Belgische agent de Belg geholpen en is daarvoor door de Duitsers tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld. Tevens heeft de stad Brussel een boete van 5 miljoen frank gekregen, die vóór 10 november betaald moet worden. De Brusselse gemeenteraad heeft protest aangetekend en een memorandum gestuurd, waarin het heet, dat het Duits bestuur verzekerd heeft geen agenten in burger te Brussel te hebben en dat dus de Brusselse agent niet wist, dat hij tegen een officieel persoon optrad. Ook is de stad niet verantwoordelijk en is het genoeg, als de agent gestraft is. Ondanks dit protest is het echter waarschijnlijk, dat de stad Brussel toch betalen zal, om te voorkomen, dat de Duitsers het bestuur der stad geheel overnemen, zoals ze gedreigd hebben bij niet-betaling te doen.

Voor de noodlijdende bevolking in België zijn gisteren vijf schepen met graan van Hansweert vertrokken, aangekocht door het Amerikaanse comité in overleg met de Belgische regering.

Brusselse ketjes.

Van een onzer bijzondere medewerkers:

De bekende Brusselse ketjes hebben hun oude reputatie van geestige snaken gehandhaafd tegenover de Duitse bezetting van Brussel. De Brusselse berichtgever van de Nieuwe Rotterdamsche Courant heeft reeds meer dan een van hun moppen en grappen wereldkundig gemaakt. Elke dag wat nieuws. Nu hebben ze de Duitse auto's leren natoeteren, en hun handen tot hoorn vóór de mond gerond, blazen zij de Duitsers hun invallen tegen. Men kent reeds de geschiedenis van de plakbrieven, bij welke burgemeester Max openbaar de mededelingen van het Duits krijgsgouvernement liet tegenspreken. De Duitse politiedienst liet ze overplakken met witte stroken papier, maar 's nachts kwam een mals regentje en maakte de witte bladen los van de muur. De ketjes waren er dadelijk bij, om ze geheel weg te nemen en Max' plakbrieven kwamen weer te voorschijn. Een paar van de schuldigen werden opgebracht en streng herinnerd aan de openbare waarschuwing, dat elke beschadiging van aanplakbiljetten zwaar zou gestraft worden. "Nu ja, zegden de betichten, dat wisten ze ook wel, maar plakbrieven herstellen, dat was dan toch niet verboden geweest!"

De militaire bezetting te Brussel, zoals elders, bestaat hoofdzakelijk uit landstorm, en de meesten hebben uit het vaderland een nationaal bierbukje meegebracht. Dat mag trouwens wel op hun leeftijd. Maar de ketjes hadden er ogen voor en als men hun nu vraagt wat voor troepen er thans in Brussel legeren, dan is het, zoals

bij de kolenhandelaar, “du tout venant, 80 pourcent de gros” (Gemengd, met 80 pct. grof).

Maar men bezit niet alleen een onverwoestbare humor bij het Brusselse volkje uit de krioelende stegen van het Marollenkwartier. Men is er ook zeer patriottisch, zodat de burgerij er zich door gesteund moet voelen.

Gistermiddag zijn weer twee schepen met graan van Hansweert vertrokken, bestemd voor de noodlijdende bevolking in België. De Amerikaanse afgevaardigde van het comité is naar Terneuzen vertrokken om te trachten de daar liggende lading voor hetzelfde doel los te krijgen.

9 november 1914

Uit België.

Er zijn aan de Duitse posten op de Belgisch-Nederlandse grens zeer strenge orders verstrekt om vanuit België niemand naar Nederland te laten vertrekken, tenzij men in het bezit is van een te Antwerpen, Brussel of Turnhout door de Duitse Kommandantur afgestempelde pas, die slechts voor 1 dag geldig is. Iedereen, zonder onderscheid van leeftijd of nationaliteit, valt onder deze bepaling. Aan de wegen te Galder, Strijbeek, Meerle en Wernhout zijn de Duitse posten aanzienlijk versterkt. Tengevolge van bovenbedoelde maatregel is gisteren te Wuustwezel, aan het eindpunt der Belgische tram van Antwerpen, een grote opeenhoping van reizigers ontstaan, die vergeefs trachtten Nederland te bereiken.

Uit Brussel. Men schrijft ons:

Het wordt werkelijk tijd, dat er meel komt, want de bakker laat zich maar elke twee dagen zien. De bakkerswinkels halen de rolluiken niet meer op en op de gesloten deuren staat aangeplakt: Il n'y a plus de pain aujourd'hui.

De Brusselaars zijn natuurlijk weinig tevreden over de hun opgelegde boete van 5 miljoen frank. Het is dan ook wel hard, te meer, daar de stad Brussel deze boete alleen zal moeten opbrengen, de voorsteden zijn door de boete niet getroffen.

De ontwapening van onze politieagenten (ook die der voorsteden zijn ontwapend) doet de vraag rijzen, hoe die ambtenaren zich kunnen doen eerbiedigen. Het feit is natuurlijk algemeen bekend en kan niet gunstig op de slechte elementen werken. Er wordt nog onderhandeld over de vraag, of inspecteurs van politie hun wapen mogen behouden.

De politieagenten moeten sinds enige dagen tengevolge van een door het Duitse gouvernement uitgevaardigd bevel de Duitse officieren groeten. De laatsten beantwoorden dit saluut beleefd.

Bewoners van Haren, een dorpje ongeveer 7 km van Brussel verwijderd, zeggen, dat woensdag jongstleden een vlieger twee bommen heeft geworpen op het emplacement der door de Duitsers bezette tankinrichtingen der Anglo-Belgian Benzine Company. De bommen misten hun doel.

We hebben ook weer een proclamatie gehad om ons nog eens te herinneren, dat de mark tegen 1,25 frank moet aangenomen worden. Winkels, die dit weigeren te doen, worden door de Duitse overheid met sluiting bedreigd.

Bij proclamatie worden handelaars in meel, tarwe, maïs, rogge, peulvruchten en aardappelen bevolen de bij hen nog aanwezige voorraden aan de burgemeesters hunner gemeenten vóór 10 november op te geven. Niet aangegeven voorraden zullen in beslag genomen worden. De burgemeesters hebben zorg te dragen, dat het graan gedorst en gemalen wordt.

Voor de Belgen.

Hedenmorgen is het Nederlandse stoomschip Jan Blockx, gecharterd door de Amerikaanse gezant, uit Londen alhier aangekomen. Het stoomschip heeft ligplaats genomen aan Furness' loodsen in de Maashaven en met de lossing is dadelijk een begin gemaakt. De voor de Belgen bestemde lading bestaat uit 5477 zakken rijst, 7113 zakken tarwe, 8000 zakken meel, 1412 zakken erwten en 163 zakken bonen. Van de lading wordt 800 ton geladen in spoorwegwagens, met bestemming naar Luik; de rest gaat in lichters en is in hoofdzaak voor Brussel bestemd.

Bovendien is heden het stoomschip Tellus uit Londen vertrokken met 11.750 zakken tarwe, mede voor Brussel bestemd. Dit stoomschip wordt vanavond hier verwacht.

Verder is voor rekening van de American Commission for Relief in Belgium, door Furness' scheepvaart- en agentuurmaatschappij alhier, een grote hoeveelheid tarwe en tarwebloem aangekocht, samen ongeveer 9000 ton. Deze voorraad zal in 26 lichters vervoerd worden naar Charleroi, Brussel en Luik. Met de gedeeltelijke overlading hiervan is een aanvang gemaakt.

10 november 1914

De toestand in Antwerpen is thans onhoudbaar. De burgerdeugd, d.w.z. de spaarzaamheid en het verder zien dan de neus lang is, van die elementen in het Nederlandse publiek, die met minder milde ogen de stroom van vluchtelingen aanzagen, die om lijfsbehoud en volkomen gewettigd lijfsbehoud zich over Nederland uitstortte, hebben ook hun stille kracht laten gelden, waardoor menigeen meende verplicht te zijn, zich te onttrekken aan de gastvrijheid, zo weldadig en verkwikkend door oud Nederland geboden. Ze zijn dan teruggegaan en zitten thans in ellende, honger en koude neer in Antwerpens straten. Ook het geval van een politieautoriteit, die in een school met vluchtelingen komende, de eerste drie lokalen aftelde en bevel gaf: "Voort, naar Antwerpen" is niet onbekend. Daartegenover staat de weldadige houding van onze hoge regering, die op een waardig en eerlijk humaan standpunt haar bevelen heeft gegeven. Het mag dan ook wel vermeld worden, dat de dankbaarheid van het Belgische publiek geen vage aandoening is. Men is zich bewust van hetgeen Nederland heeft gedaan. Laat dit lichtpunt in deze duistere tijden thans niet bedorven worden door ondoordacht en onverantwoordelijk en inhumane optreden van personen, die niet de toestand hebben te gebieden.

Het arbeidsvraagstuk in België is en blijft een onopgelost probleem. Fabrieken openen niet, kantoren blijven gesloten, bedrijven staan stil. Weldadigheidsbesturen zijn afwezig, ziekenkassen zijn zonder leiding. Dokters op het platteland zijn schaars. Huiseigenaars zijn gevlucht: hun eigendommen onbeheerd. Levensmiddelen zijn schaars. Opbouw van huizen is op menige plaats voorlopig onmogelijk.

Voor de Belgen.

Hedenmorgen vroeg is met de lossing van het stoomschip Tellus, dat zoals gemeld met 11.750 zakken tarwe voor Brussel bestemd, uit Londen alhier verwacht werd en inmiddels aangekomen is, begonnen.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 2 november.

Ik heb gisteren opgeschreven: "Wij weten niet wat wij aan lijden mogen besteden. Ik geloof dat sommigen er zuinig mee moeten zijn."

Ik had dit in mijn notaboekje geschreven op een kerkhof. Wij zijn immers in de kerkhofdagen. Deze kerkhofdag zag eruit als de gelijktijdige dagen van de vorige jaren. Er waren weer maar eens zoveel trams méér per dag naar de begraafplaatsen van Evere en van Laken. En die trams zaten vol mensen, van dewelke ik vermoed dat zij ditmaal niet meer aan hun familiale plichten te kort zullen zijn gekomen, als vorige jaren.

Eergisteren al, zaterdag, was mevrouw met de schoonmaakster gekomen. Mevrouw had reeds het allerzielengezicht. De werkvrouw droeg een emmer. In de emmer: een paar klompen, een bezoedeld schort, een klonterig stuk bruine zeep. Mevrouw draagt zuchtend chrysanten. De volgeling slikt alle rouwgedachte, verwisselt lederen voor houten schoeisels, haalt water, schuurt bij ijverige borstels weer het grafmarmer wit, en denkt er niet eens bij, dat zij een jaar ouder geworden is, sedert zij dit voor het laatst deed. Mevrouw is blijven toezien, plechtig. Tenzij ze even ging uitrusten in een vlakbij gelegen herberg, die de naam voert: "En attendant".

's Anderendaags kwam mevrouw terug, haar roetgele en -zware gezicht binnen de rechtopstaande haren van de donkere bontkraag. En het werd een allerheiligendag als alle allerheiligendagen ...

Maar 's middags at ik weer met mijn vriend de mysticus. Hij zegde mij: "Ik kan er niet aan doen, maar ik ben vol hoop en vreugde. Niet alleen zijn vandaag alle heiligen ineens beschikbaar: dit jaar kunnen zij niet dan heerlijk dronken zijn van het bloed der martelaren, der duizenden martelaren, die vóór de onwankelbare troon getuigen van het recht. De hemelen moeten vandaag vol zijn van bloedrode kransen, van bloedwarme huldekransen vóór het Eeuwige Gezicht."

Ik ben op de beeldspraak niet ingegaan. En heb vastgesteld dat gisteren weinig buitengewoons te bespeuren was aan een dag, die aan de zielen gewijd is. Dezelfde deftigheid. Dezelfde gelatenheid. Dezelfde schijnheiligheid. En 's avonds, in de stad, als men van de gesloten kerkhoven terug was gekomen, als de jaarlijkse corvee weer achter de rug was: dezelfde drukte in de koffiehuzen als vorige jaren. En het was prachtig weer.

Toen schreef ik, in mijn notaboekje, op, wat hierboven staat. Waarom en hoe mij dit te binnen kwam? Wij hebben, drie maanden lang, zedelijke folteringen geleden, die ons aanvankelijk verwrongen en doen dansen hebben als op een flakkerend brandende mutsaard (en ik vrees wel dat gij ons nu en dan bij dat onwillekeurige dansje nogal belachelijk, of althans minder esthetisch zult hebben gevonden). Daarna de stikwalmen van een smeulend vuur van cokes, en wij hebben er nog pijn in het hoofd van. Hebben wij in die tweede tijd minder geleden? ... Nu zijn wij het zelf, die aan het vlammen gaan. Wij hebben nieuwe hoop. Het is mijn vriend de mysticus niet alleen, die vol van een nieuwe en blijde moed is, althans onder de mensen van zijn soort.

Wel, ik ben angstig om die moed, die toch niet anders is dan zich verheffend, dan halsstarrig negerend lijden. Laat ons toch met lijden spaarzaam zijn! Wij hebben er aanvankelijk zoveel nodeloos verspild. En het is maar als de crisis voorbij, als de verdoving gekomen is en men de kracht niet meer heeft de ploeg tot het einde van de onverschillig logge voren te sleuren, dat men, in alle werkelijkheid, aan zijn hart gevoelt, hoe milddadig men aan gespannen verduren voor zichzelf geweest is. En dan helpen wellicht de afleidingsmiddelen nog nauwelijks.

Wij weten onze lijdensvermogens nog niet goed te gebruiken. Weer maar eens een der goede gevolgen, een der lessen van de oorlog: ze leren naar juiste dosis aan te wenden ...

2 november, 's avonds.

Gelezen aan een winkeluistalling: "Couronnes mortuaires à vendre d'occasion". Een opruiming van rouw dus. En verleden week zag ik op de deur van de Burgerlijke Godshuizen te Brussel: "Aanbesteding van doodkisten voor het jaar 1915. Voeg daar nu de oorlog bij, waar wij nu al lekker aan gewend zijn. En gij zult begrijpen dat wij, bij al die gemoedelijke middelen, met de doodsídee vertrouwd geraken.

En nochtans wij leven, wij leven halsstarrig, wij leven met koppigheid. Daareven ontvang ik een brief van mijn beste vriend, die door de oorlog zelfs aan den lijve allerminst werd gespaard. En daar staat in: "Mijn levensmoed werd er totnogtoe niet door geknakt. Naarmate het leven ons meer pijnigt, des te liever is ons het leven. Dan eerst schijnt het zijn waarde te krijgen." Die woorden, ik kan ervan getuigen, geven thans de gevoelens weer van velen, gevoelens die in ons land duidelijker spreken naarmate wij de slechte neerslachtigheid merken die een deel, het minst

ontwikkelde van de bevolking bezit. Ik deed verkeerd, vanochtend te schrijven dat wij met lijden spaarzaam moeten zijn. Dit kan alleen gelden voor de armen aan lijden. De hemelen dank: op dat gebied zijn wij miljonair ...

Een vreemde allerzielendag, eigenlijk geheel buiten de behoorlijke stemming. Heel de dag is het een echt zomerweer geweest, veel te mooi feitelijk. De lucht wemelde van klokkengelui, dat haast feestelijk scheen. Het is of wij in een verkeerde wereld leefden. Trouwens hoorden wij, op deze dag, dat in al de kerken van heel de kristen wereld om rust en vrede werd gesmeekt, hoorden wij niet heel duidelijk in de verte het kanon? ...

De Duitse overheid is zich weer strenger gaan tonen. Ik verwonderde mij, enkele dagen geleden, dat op het Brusselse stadhuis nog steeds een Belgische vlag uithing. Ik merkte vandaag dat zij is ingehaald. En verder: een Brussels politieagent had een Duits ambtenaar met enige hardhandigheid bejegend, terwijl een makker van hem zich aan hetzelfde vergrijp schuldig maakte en tevens een behulpzame hand bood bij het ontvluchten van een krijgsgevangene. Daar krijgt nu de eerste vijf jaar gevangenisstraf voor, terwijl de tweede er met drie jaar van af komt. En de stad Brussel moet, tengevolge van dat alles, vijf miljoen krijgsbelasting meer betalen ... Vandaag liepen alle politieagenten van Brussel ontwapend. En zij groeten alle Duitse officieren met bovenmatige beleefdheid ...

Derde blijk van een vermeerdering in strengheid: verleden week moesten, zoals u weet, al de leden der burgerwacht, die deel hadden genomen aan de oorlog, zich in een gegeven lokaal aanmelden. Nu heeft men de maatregel uitgebreid tot al de

burgerwachten, ook tot diegenen die onder de oorlog kalm thuis zijn gebleven.

De Brusselaar laat intussen niet de minste verandering van humeur merken.

11 november 1914

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 3 november.

Al onze geestelijke gewoonten mogen terugkeren. Weer krijgen wij, al is het dan ook slechts eens per dag, onze brieven thuis besteld. Wel hebben we nu alle dagen de Nieuwe Rotterdamsche Courant, zij het tegen buitensporige prijzen. Ook het Amsterdamsche Algemeene Handelsblad mag nu verkocht. En wij horen weer Belgische bladen venten: "L'Ami de l'Ordre" van Namen, "Le Bien Public" van Gent.

Deze laatste bladen staan natuurlijk onder strenge censuur. Zo verscheen "Le Bien Public" vandaag met twee kolommen wit. Het is die censuur welke vermoedelijk de uitgevers van Brusselse kranten tegenhoudt, weer te verschijnen. De Brusselse journalisten genieten dan ook extra vakantie, en ik ken er die het dodelijk vervelend vinden, niets te doen te hebben, zij die de gewoonte der drukte hebben ...

Enkelen hebben zich tot een redactie verenigd, en geven een blaadje uit waarin de eigenlijke oorlog systematisch wordt genegeerd: misschien de enige krant ter wereld, waarin men geen oorlogsnieuws te lezen krijgt. Daarentegen zijn de bladen, die hun ontstaan aan de oorlog danken, talloos. Iedere dag verschijnen er

nieuwe. En zij worden ook wel veel gelezen. Geen enkele echter zoveel als de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Men staat er versteld over de Nederlandse taalkennis van al die mensen, die vóór de oorlog voor geen geld ter wereld een woord Vlaams zouden hebben gesproken en gelezen, en thans zweren bij een Nederlands dagblad, dat zij tot in de subtielste taalschakeringen uitpluizen ...

Al dat geestelijke comfort belet niet, dat het gebrek aan brood met de dag groter wordt. Wij hebben van alles in overvloed, nu ook aan kaas, die blijkbaar bij grote hoeveelheden uit Holland wordt ingevoerd, en tot op straat toe verkocht wordt. Alleen brood ontbreekt. Zoals verwacht, worden wij, voorlopig althans, op rantsoen gesteld: tweehonderd gram per dag. En dit dan nog alleen theoretisch. Want vele bakkerijen zijn en blijven gesloten. Andere kondigen aan, dat zij nog gist hebben, en bereid zijn brood te bakken van het meel, dat men hun brengen zou. Maar nog slechts weinig mensen hebben bloem in voorraad: alles is opgegaan in de pannenkoeken, die de dagelijkse boterham kwamen te vervangen. Gelukkig kondigt men ons graan aan uit Amerika, zodat wij in hoop mogen leven.

Wie een depot van meel bezoekt, merkt anders weinig van gebrek eraan. Ik liep vanochtend een dier stapelplaatsen binnen. In witte stofwolken stapten de geblankette stadsbedienden in pierrotkostuum rond de opeengetaste, zwaargevulde zakken. Telkens reed een wagen binnen, van een bepaalde stadswijk. Er werd in een boek nagegaan hoeveel haar toekwam. De zakken werden opgeladen, en dan kwam de beurt aan een andere. Zo zag ik vele wagens volladen, zonder dat de voorraad merkkelijk verminderde. Ik had nooit zoveel zakken meel bijeen gezien. Maar bedacht dat de bevolking van Brussel en voorsteden groot was, en dat er heel wat brood nodig is om een klein miljoen monden te spijzigen. Te meer dat de helft van

de bevolkingen onder communistisch regime leeft, en men eerst en vooral aan die helft de vastgestelde portie moet verzekeren. De andere helft moet intussen maar zelf voor haar brood zorgen. En dat is niet alle dagen gemakkelijk ...

4 november.

Een klein, schraal, oud heertje komt met grote, stijve stappen op een groepje af, dat aanplakbiljetten staat te lezen. Het groepje ziet het heertje en gaat met een soort eerbied opzij. Het heertje leest met aandacht, dat de algemene gouverneur de volkomen onschendbaarheid van de Spaar- en Lijfrentekas en het persoonlijk eigendom van de aldaar gestorte gelden waarborgt. Op een andere affiche, vlak daarnaast, beveelt dezelfde gouverneur aan alle bezitters van meer dan vijfhonderd kilo graangewassen, peulvruchten of aardappelen, dat zij binnen de tien dagen volledige opgave van hun voorraad moeten doen aan de burgemeester van hun woonplaats, die ze aan het Duitse gouvernement te Brussel bekend moet maken, dit alles om na te kunnen gaan in welke mate hongersnood in België te vrezen is.

Terwijl het oude heertje staat te lezen, vallen uit de lucht drie druppels water. Het heertje ziet niet eens op, opent zijn paraplu, en maakt op die manier de afstand tussen hem en het omringende groepje nog groter. Zijn scherpe, doordringende blikken, schuilend onder de boog van borstelige wenkbrauwen, die nog zo goed als zwart zijn, verlaten het papier niet. De omstaanders echter hebben nog alleen aandacht voor hem. Zij zien zijn zilverwitte bakkebaardjes aan weerszijden van de harde, spitse kin. Zij merken de strak gesloten mond, waar de lippen dun en blauw van zijn. Over de blinkende jukbeenderen spant de groen schaduwige, gele huid. Daar tussenin: de grote neus als de bek van een roofvogel.

Het heertje leest. Als het alles goed gelezen heeft, merkt het, dat de regen al ophoudt. Het sluit weer zijn paraplu. En, zonder iemand te bezien, gaat het verder, met zijn te grote automatenstap.

Dan kijkt het groepje hem na. Wrokkig zegt een werkman: "Hij is de schuld van alles." Een heer met een rood lintje in zijn knoopsgat sust: "Het is nu de tijd niet om daarover te praten." Maar een ander komt tussen: "'t Is gelijk: wie de schuld draagt zal ze uitboeten ..."

Het oude, kleine, magere heertje is uit het gezicht. Het was graaf Karel Woeste, minister van state. De heer Woeste, die naar de tachtig gaat, kwam mij ouder, kleiner, schraller dan ooit voor. Maar op zijn gelaat was niets te lezen van wat hij dacht of voelde.

5 november.

Wij zijn gedwongen, ge weet het, Duits geld te aanvaarden. Nochtans is er te Brussel zo goed als geen in omloop. De Brusselaar behelpt zich met de papiertjes van één en twee frank. Er schijnen trouwens weer wat vijf frankstukken in omloop te komen. Van marken in de Belgische burgerbeurzen geen spoor.

En dat kon wel komen, omdat, volgens de militaire gouverneur, sommige winkeliers ze eenvoudig weigeren. Dat gaat nu echter wel veranderen: de winkelier die geen Duits geld aanvaardt, ziet voortaan zijn zaak onmiddellijk gesloten. Anderdeels wisselt de Deutsche Bank niet meer uit tegen Belgisch geld. Dus ...

Het blijft mooi weer. Van de winter merkt men niets, dan dat de Duitse onderofficieren sedert 1 november met mollenvellen winterbroeken lopen.

6 november.

Ik lees in de Nieuwe Rotterdamsche Courant, ochtendblad van heden, onder de titel: "Stemming in Berlijn": "Men weet hier heel goed, dat het vooral de intellectuele Berlijnse jeugd, de pas klaar gedrilde, geestdriftige vrijwilligers zijn, die de ontzettende verliezen aan het IJzerkanaal geleden hebben."

Die volzin heeft mij met leed vervuld. Ik heb die jongelieden, waarvan men ons uit Duitsland zelf meldt dat zij de "Intellectuele Berlijnse jeugd" zijn, langs Laken voorbij zien rijden, naar het oorlogsterrein toe. Sedert 20 augustus heb ik dag aan dag zulke treinen voorbij zien trekken: oude, zelfs heel oude soldaten, en dan ook weer jonge soldaten. Vóór het station bleven zij, ik weet niet goed waarom, meestal stilhouden. Dikwijls zagen zij er eerder bezorgd uit. Nooit of nimmer waren zij in de verste verte onbeleeft voor de Lakense bevolking. Dikwijls zongen zij. Het klonk niet altijd opgewekt. Het gebeurde ook dat zij uit de wagens mochten; dan bestelden zij glazen bier en boterhammen aan de herbergertjes, die daar langs de spoorweg wonen. Ik heb niet gehoord, dat die Duitse soldaten zich ooit maar enigszins onbehoorlijk, laat staan aanmatigend, hebben aangesteld.

Het heet nu, dat dezen, de melkwitte soldaatjes der veertien laatste dagen, de malse kinderen van beneden de twintig, de aardige frisse jongetjes, die men in een werkelijk toch al te groot pak had gestoken, de misschien wel heel flink gedrilde, maar toch wel enigszins kinderlijk argeloos onschadelijk uitzierende mannetjes, tot "de intellectuele Berlijnse jeugd" behoorden.

Welnu, ik heb met eigen ogen gezien, dat twee jongelieden, die naar de scherp omtekende, bewonderenswaardig methodisch Duitse pedagogie heten "gebildet" te zijn, de enigen waren, die aan de halte Laken een onverkwikkelijke houding aannamen. Naar de

talrijke, de ergerlijk talrijke gapers, die daar stonden toe te zien, balden zij de vuisten. Sommige van die soldaatjes deden het gebaar, dat zij hun de kop zouden afsnijden. Het ging weliswaar niet zonder enige gemoedelijkheid, en de toeschouwers lachten. Het waren immers zulke jonge baasjes, werkelijk aardige kinderen, die nog geen last hadden van baardhaar, en er dan ook zo fris uitzagen. En zij bedoelden het misschien maar als een grapje ... Nu echter, dat ik weet wie en wat ze waren, doet mij hun geste van "kop af" pijnlijk aan.

7 november.

Weer zullen voortaan, op geregeld uur, en betrekkelijk vlug, naar sommige richtingen treinen rijden. Zelfs, lees ik op een geschreven bericht, naar "Lille". Is hiermee Rijsel bedoeld? Het zou mij wel enigszins verwonderen.

De meeste buurtspoorwegen lopen ook weer meer of minder geregeld, zij het dan ook tegen prijzen, die niet geheel overeenstemmen met de vroegere, en waar zelfs enige afwisseling bij gelegenheid in aangebracht wordt.

En dientengevolge meent de militaire gouverneur: het moet nu maar uit zijn met straatslijpen, baliekluiven en lanterfanten. Het is niet aan te nemen, dat men van de oorlogstoestand gebruik maakt, vooral er een voorwendsel in vindt, om zijn schoenen tot effenen der wegenis, zijn tanden tot afknagen van brugleuningen, of al zijn vermogens tot "lente et ignave agere", zoals Kiliaan ons "lanterfanten" omschrijft, aan te wenden.

Hierin heeft de gouverneur gelijk. De houding der jonge werklui in Brussel is ergerlijk. Brussel is geen nijverheidsstad. Echte ambachtslieden, die liefde gevoelen voor hun stad, treft men er

weinig aan. En die liefde, waar zij bestaat, kan er door allerlei worden afgeleid. Anderdeels wordt de werkmán hier doorgaans goed betaald, en vindt hij gemakkelijke gelegenheid, van werkplaats te veranderen. Het brengt mee, dat hij zich niet licht aan een vaste werkplaats hecht. Thans is er de volkssoep. Men krijgt er brood, zoals men nergens meer kopen kan. En alle schaamtegevoel is verwerpelijk menen de meesten, als het erop aan komt, te léven ... zonder wérken ...

Men werkt dan ook niet meer, of althans slechts bij zeldzaamheid, in Brussel. De bewoners van het platteland hebben de saamhorigheid gevoeld van hun harten en handen met hun land. Vroeger rijke boeren wonen thans binnen puinen, en verzekeren aldus de toekomst van België. Maar in Brussel vergeten werklui, die plégen kunst voort te brengen, goud- en zilversmeden, bijvoorbeeld, dat zij een rol te spelen hebben, en een belangrijke, in het verloop van de omstandigheden. En ik begrijp van sommigen niet, dat zij het niet hebben gevoeld, gelijk de boeren het gevoelden.

“En daarom,” vermaant de militaire gouverneur, “dring ik er bij de openbare macht ten stelligste op aan, die weerspannigen niet langer kosteloze voeding te verschaffen.”

Hier treden wij op een ander gebied. Het gaat hier om het regelen van levensbehoefte en van voortbrengstmogelijkheid. Ik zou, rechtuit gezegd, de tegenwoordige poging van communistische economie niet gaarne zonder de minste vrucht zien vervallen. In een stad als Brussel, waar de werkmán zich niet kan gebonden achten aan een bepaalde industrie, die honderden handen eist om uitgeoefend te kunnen worden, is het “elk naar verdienste en behoefte”, een boeiend probleem geworden. De oorlog heeft ons

het probleem voorgesteld. De vrede, ik ben er zo goed als zeker van, brengt waarschijnlijk geen oplossing. Maar de opgedrongen poging kan toch belangrijk wezen, en wordt het vooral, als de werkman, in deze de enige communistische eenheid, zijn best doet om te handelen zo hij moet, wil hij ontvangen wat hij hoopt en nodig heeft ...

Een nogal grappige werkelijkheid wekt mij uit al dat theoretisch gezeur: er wordt ons officieel gemeld, dat wij van morgen af al onze uurwerken zesenvijftig minuten vóór moeten steken. Wij zullen voortaan leven onder Midden-Europese tijd. Hetgeen wil zeggen dat ik ineens een uur ouder zal zijn geworden, wat op mijn leeftijd niet zo heel prettig meer is. En tevens dat ik overmorgen zal wakker worden op het gevoel, dat ik mij een uur verslapen heb; hetgeen mij doorgaans voor heel de dag uit mijn humeur brengt.

De Duitse overheid biedt ons een vergoeding: de koffiehuisen mogen voortaan tot 's avonds elf uur (Duitse tijd natuurlijk) openblijven.

Ik vrees ten zeerste, dat ik van die toelating geen gebruik zal maken.